

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Gundulićev venac 48
11000 Belgrade
Tel: 011 | 3287 226; 011 | 3287 334
Email: office@bezbednost.org
Web: www.bezbednost.org

Integrisanje vojske u demokratski poredak – iskustva Nemačke

Autor: Jirgen Kulman, Žan Kalahan

Knjiga: Demokratska kontrola vojske i policije u SR Jugoslaviji

Priredio: Miroslav Hadžić

Tekst u elektronskom obliku možete preuzeti na:

<http://www.bezbednost.org/publikacije>

Izdavač: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2001.

Citiranje: Jirgen Kulman, Žan Kalahan. 2001. „Integrisanje vojske u demokratski poredak – iskustva Nemačke”. U: Miroslav Hadžić, pr. *Demokratska kontrola vojske i policije u SR Jugoslaviji*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, str. 137-189.

Jirgen Kulman i
Žan Kalahan

INTEGRISANJE VOJSKE U DEMOKRATSKI POREDAK – ISKUSTVA NEMAČKE

1. Uvodne napomene *

Rasprave o načinima na koje vlade kontrolišu oružane snage imaju dugu tradiciju. To je pitanje nedavno, mada je već dugo smatrano rešenim, doživelo neku vrstu renesanse. D. L. Blend (Bland) ukazuje da je pojava posthladnoratovskih demokratija u istočnoj i centralnoj Evropi bila faktor koji je najviše uticao da dođe do takvog razvoja.⁸⁰ Suštinski problem restrukturiranja oružanih snaga u tim društvima odnosi se na pitanje kako učiniti da vojska koja koristi silu prinude bude u službi legitimnih, demokratski utvrđenih ciljeva, a da pritom ne bude ugrožena njena profesionalna autonomija bez koje ne može efikasno da obavlja posao. Prema Blendu, "drugi razlozi zbog kojih je obnovljena rasprava o civilno-vojnim odnosima jesu oni od (uglavnom američke) težnje za širenjem demokratskih standarda u celom svetu ... stalnih problema da se nametne civilna kontrola nad vojskom u mnogim državama, naročito tamo gde su unutrašnji konflikti gotovo prerasli u endemske pojave, pa sve do nedavnog, mada kratkog perioda američkog preispitivanja delotvornosti civilne kontrole u Sjedinjenim Državama".⁸¹

* Stavovi izneti u ovom članku su stavovi autora i ne moraju odražavati gledišta Maršalovog centra (Marshall Center) niti američkog ili nemačkog ministarstva odbrane.

⁸⁰ D. L. Bland: "A Unified Theory of Civil-Military Relations" (*Jedinstvena teorija civilno-vojnih odnosa*), *Armed Forces and Society*, tom 26, jesen 1999, str. 7.

⁸¹ Ibid. Up. za zemlje izložene unutrašnjim sukobima: Ü. Cizre Sakallıođlu, "Dilemmas of Democratic Control over the Military in Turkey" (*Dileme demokratske kontrole vojske u Turskoj*) i V. Lukov, "New Factors in

1.1 Šta podrazumevamo pod civilnom kontrolom

Viđenja o tome kakva treba da bude civilna kontrola vojske su veoma različita. Na jednom polu je, recimo, stav češke vlade koja na civilnu kontrolu gleda kao na otvoreni proces razmene informacija o vojnim pitanjima "između najviših državnih organa i rukovodstva češke vojske". Time su izričito isključeni drugi društveni akteri, kao što su mediji, javno mnjenje, nevladine organizacije, vojni sindikati i mnoge druge grupe za lobiranje.⁸² Na suprotnom polu nalazi se stav, koji Sarvaš rezimira citirajući S. Sarkezijana (Sarkesian) koji kaže da "opšte prihvaćena predstava da je vojska u demokratskim društvima apolitična organizacija koju odlikuju civilna kontrola i suprematija, u praksi nije ništa drugo do nepoznavanje istorije i stvarnosti". U praksi "[će] oružane snage promptno izraziti svoju zabrinutost u svakom društvu, i na institucijama demokratske kontrole je da nadziru parametre u okviru kojih je vojsci dopušteno da bude uključena sa svojim interesima. Profesionalni kadar tumači svetska zbivanja na način koji mu omogućava da dobije najveći udeo u sredstvima. Profesionalni

Civil-Military Relations in Russia" (*Novi faktori civilno-vojnih odnosa u Rusiji*) – oba teksta su priložena za VI ERGOMAS (European Research Group on Military and Society), dvogodišnju konferenciju, u radnoj grupi za demokratsku kontrolu oružanih snaga, Stockholm, Švedska, 24-27. septembra 1998. O otuđenju vojske SAD od američkog društva, up. T. E. Ricks, "The Widening Gap Between the Military and Society," (*Sve dublji jaz između vojske i društva*), *The Atlantic Monthly*, juli 1997, Triangle Institute: www.unc.edu/depts/tiss/. Vidi, takođe, P. D. Feaver i R. H. Kohn, Triangle Institute for Security Studies, "Project on the Gap between the Military and Civilian Society, Digest of Findings and Studies" (*Projekat o jazu između vojske i civilnog društva, rezime nalaza i studija*), oktobar 1999, <http://www.poli.duke.edu/civmil/index.html>.

⁸² Up. Š. Sarvaš, "The Shift from the Transitional to Democratic Agenda: Problems and Future of Democratic Control of Armed Forces in the Czech Republic" (*Prelaz od tranzicione ka demokratskoj praksi: problemi i budućnost demokratske kontrole oružanih snaga u Češkoj Republici*), tekst priložen za VI ERGOMAS, dvogodišnju konferenciju, u radnoj grupi za demokratsku kontrolu oružanih snaga. Ovdje Sarvaš daje osvrt na *Česku belu knjigu o odbrani* iz 1995, Prag, str. 56.

vojnici se ne oglašavaju samo zbog međusobne lojalnosti i lojalnosti prema instituciji, nego i zbog ličnih interesa.”⁸³

I zaista, savremeni teoretski okviri izučavanja civilno-vojnih odnosa u velikoj meri podržavaju Sarvašov pragmatični pristup.⁸⁴ D. L. Blend, na primer, definiše model "zajedničke odgovornosti", po kojem se "civilna kontrola vojske sprovodi i održava putem odgovornosti za kontrolu u kojoj zajednički učestvuju civilno rukovodstvo i oficiri. Tačnije, civilne vlasti su odgovorne i zadužene za neke aspekte kontrole, dok je vojno rukovodstvo je odgovorno i zaduženo za druge aspekte kontrole. Premda se neke odgovornosti za kontrolu mogu prožimati, one nisu iste.”⁸⁵

Kako to Blend kaže, "nejasna upotreba termina 'civilno-vojni odnosi', 'demokratska kontrola' i 'civilna kontrola' jeste dobar indikator nepostojanja jedne celovite teorije" na osnovu koje bi mogli biti opisani, objašnjeni i predviđeni suštinski problemi civilno-vojnih odnosa. Ovi termini su "retko precizno definisani i često međusobno zamenjeni – čime se implicira da

⁸³ Š. Sarvaš: "Professional Soldiers and Politics: A Case of Central and Eastern Europe" (*Profesionalni vojnici i politika: primer centralne i istočne Evrope*), *Armed Forces and Society*, tom 26, jesen 1999, str. 99.

⁸⁴ Up. J. Callaghan, C. Dandeker i J. Kuhlmann: "Armed Forces and Society in Europe – The Challenge of Change" (*Oružane snage i društvo u Evropi – izazov promene*), objavljeno u: Kuhlmann, J. i J. Callaghan, urednici, "Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis" (*Vojska i društvo u Evropi 21. veka: komparativna analiza*), Münster – Hamburg – London: LIT Verlag, 2000; North American publisher: Transaction Publishers. A. Cottey, T. Edmunds i A. Forster: "Civil-Military Relations in Central and Eastern Europe," (*Civilno-vojni odnosi u centralnoj i istočnoj Evropi*); "Democratic Control of the Armed Forces in Central and Eastern Europe: A Framework for Understanding Civil Military Relations" (*Demokratska kontrola oružanih snaga u centralnoj i istočnoj Evropi: okvir za razumevanje civilno-vojnih odnosa*), Nottingham, septembar 1999, <http://www.nottingham.ac.uk/politics/civil-military/Overview/Theoretical%20Framework.htm>;

D. L. Bland, "A Unified Theory of Civil-Military Relations," (*Jedinstvena teorija o civilno-vojnim odnosima*), str. 9; C. Rose: "Democratic Control of the Armed Forces. A Parliamentary Role in Partnership for Peace" (*Demokratska kontrola oružanih snaga: uloga parlamenata u Partnerstvu za mir*), <http://www.nato.int/docu/review/articles/9405-4.html>

⁸⁵ Ibid. str. 9.

označavaju iste stvari.”⁸⁶ U ovom kontekstu, A. Koti (Cottey) i njegovi saradnici predlažu da termin "demokratska kontrola" bude korišćen samo kao izraz za "političku funkciju i položaj vojske, tačnije za njen odnos sa institucijama i obrascima političke moći u datom društvu". U ustavnom i pravnom okviru "demokratska kontrola" oružanih snaga označava "... kontrolu vojske koju vrši legitimna, demokratski izabrana vlast u državi". (Ovo odražava gore pomenuti stav češke vlade!).

"Demokratska kontrola", prema mišljenju Kotija i saradnika, čini srž "civilno-vojnih odnosa" koji "...podrazumevaju obuhvatnija pitanja: opštiji odnos vojske prema civilnom društvu, percepcija vojske od strane civilnog društva i odnos tog društva prema vojsci, shvatanje vojske u odnosu na ulogu koju treba da ima i ekonomska uloga vojske”.⁸⁷

Da je ovaj obrazac uspešan pokazala je komparativna analiza Istraživačkog odeljenja Evropskog centra za studije bezbednosti "Džordž C. Maršal" (Research Division at the George C. Marshall European Center For Security Studies) iz Garmiš-Partenkirhena u Nemačkoj. To je dovoljan razlog da i ovaj tekst bude zasnovan na tom obrascu.⁸⁸

1.2 Čemu kontrola nad vojskom

Pojam kontrole vojske je očito duboko ukorenjen u demokratskim društvima zapadne bezbednosne zajednice. Razlozi tome, međutim, "često su prenebregnuti ili su uzeti zdravo za gotovo".⁸⁹ Da bi mogla da vrši svoju misiju, vojska uživa "specijalan i prominentan položaj u našim društvima, prevashodno kao glavni po-

⁸⁶ A. Cottey, T. Edmunds i A. Forster, "Civil-Military Relations in Central and Eastern Europe," loc.cit.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Up. Kuhlmann, J. i J. Callaghan, urednici, "Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis", loc. cit. Projekat je obuhvatio Bugarsku, Češku Republiku, Francusku, Nemačku, Mađarsku, Italiju, Rumuniju, Rusiju i Holandiju. U pogledu društvenih indikatora korišćenih u ovom istraživanju vidi ibid, "Annex: Issues, Guiding Questions, and Variables" (*Aneks: problemi, usmeravajuća pitanja i varijable*).

⁸⁹ C. Rose: "Democratic Control of the Armed Forces", loc. cit.

sednik oružja i naoružanja”. Vojna služba “izgrađuje čvrste veze i lojalnost, i zahteva stepen kohezije i koherentnosti kakvim se malo drugih profesija može pohvaliti. Upravo ovi kvaliteti – disciplina, privrženost i lojalnost – čine vojnu profesiju različitom i, u nekim aspektima, izdvojenom od ostatka društva”.⁹⁰ Vojska poseduje “moć prinude i može, takođe, biti sposobna da zajednici nametne svoju volju...čak i ako vojska ne uništava društvo, pitanje je hoće li se povinovati svojim civilnim gospodarima ili će upotrebiti svoju znatnu moć prinude da bi se oduprla civilnoj komandi i sledila vlastite interese”.⁹¹ (Ovo se odnosi na problematiku “države u državi”.)

Stoga se u teoriji o civilno-vojnim odnosima polazi od pretpostavke da su oružane snage, kao organizacija, Janus sa dva lica.⁹² S jedne strane, oružane snage, zajedno sa svojim političkim gospodarima, moraju izgradnjom efikasnih vojnih organizacija da odgovore strateškom konceptu. S druge strane, moraju obezbediti da njihove usluge budu usklađene sa širim društvenim vrednostima, a time i sa društvom koje ih plaća i bez čije bi podrške malo toga mogle da urade. Suštinski izazov je obezbediti da bude uspostavljena ravnoteža između ovih, ponekad i suprotstavljenih, zahteva.

Ono po čemu je vojska jedinstvena ukorenjeno je u funkcionalne imperativne oružanih snaga. Rukovođenje, organizacija i motivacija su neophodni da bi pripadnici vojske bili spremni da se bore. Suštinske vrednosti vojne kulture su podređivanje sebe grupi i pojam žrtvovanja: pojedinac mora biti spreman da sebe podredi zajedničkom dobru – timu i zajedničkom zadatku. Dalje, on mora biti spreman da i u ratu i u miru žrtvuje vlastiti život za svoj tim – kada toga nema, oružane snage gube. Idealno je kada pojedinac, zahvaljujući rukovođenju i obuci, ove vrednosti prihvata voljno, kao proizvod savesti, mada mu, ukoliko je potrebno, one mogu biti

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ P. D. Feaver: “The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz, and the Question of Civilian Control” (*Civilno-vojna problematika: Huntington, Janovic i pitanje civilne kontrole*), *Armed Forces and Society*, tom 23, zima 1996, str. 152.

⁹² O tome su prvi pisali J. Callaghan, C. Dandeker i J. Kuhlmann u: “Armed Forces and Society in Europe – The Challenge of Change”, loc. cit.

i nametnute. To je upravo ono što vojnu disciplinu, u smislu zahteva koji se postavljaju pred osoblje, čini drugačijom od ostalih organizacija. Stoga je vojska jedinstvena po svojoj obavezi da obučí za ubijanje i samožrtvovanje.

Društvene i ekonomske promena dovele su neke zapadne zemlje – naročito Sjedinjene Države i Veliku Britaniju – do suočavanja sa nizom izazova kada je reč o brojnim tradicionalnim odlikama vojnog života. Na primer, vojsci je sve teže da se opire argumentaciji da civilni modeli poslovne efikasnosti mogu biti uspešno primenjeni na oružane snage, što pokazuju i nedavni događaji oko privatizacije aktivnosti i "izvođenja radova" u domenu vojne podrške. Dalje, društvena klima, naročito u zapadnim zemljama, je takva da javnost sve manje uvažava vojsku. Sada je vojska ta koja mora da dokazuje da bi prilagođavanje promenjenim normama i vrednostima šireg društva verovatno štetno delovalo na njenu operativnu efikasnost (na primer, u pogledu zastupljenosti žena u svim vojnim zanimanjima i politike obaveznog isključivanja homoseksualaca iz vojne službe), umesto da dokazivanje prepusti zagovornicima promena. Sve češće ova pitanja će morati da budu rešavana u pravnom kontekstu, s obzirom na stalan priliv brojnih odluka i direktiva čija izvorišta nisu toliko nacionalne skupštine, koliko organi kao što su Komisija Evropske unije i Evropski sud. Naročito se to odnosi na pitanja u oblastima zapošljavanja, zdravstvene zaštite i sigurnosti na radu, kao i slobode informisanja.

Ove društvene promene pred jedinstvenu kulturu oružanih snaga iznose izazove i pitanja kako da države razviju odgovarajuće strategije prilagođavanja koje neće štetiti operativnoj efikasnosti ili zbog kojih se vojska neće osećati izložena stalnim napadima autsajdera koji, narušavajući ih, uopšte ne shvataju strateške imperativne. Istovremeno, ne smeju biti potcenjene egzistencijalne veze između oružanih snaga i društva. Za jedno demokratsko društvo je od suštinske važnosti da pripadnici vojske ne budu i suviše distancirani od društva koje su dužni da brane, koje ih finansira, iz kojeg se regrutuje personal i kojem se vraćaju da bi nastavili da rade kao civili.

1.3 Integracija vojske u demokratska društva – konceptijski okvir⁹³

Oružane snage danas deluju u *međunarodnom okruženju* političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih odnosa. Šema koja sledi pojašnjava uticaj globalizacije i novostvorenog bezbednosnog miljea na odbrambene i bezbednosne politike država, kao i na organizacionu formu njihovih oružanih snaga i civilno-vojnih odnosa. Domaću sferu nacionalnog društva možemo podeliti na četiri široka sektora. To su politički odnosi između civilnih vlada i vojske u pogledu kontrole nad silom prinude i društveni odnosi između vojske i šireg društva, naročito u domenima konvergencije i divergencije ili tenzije.

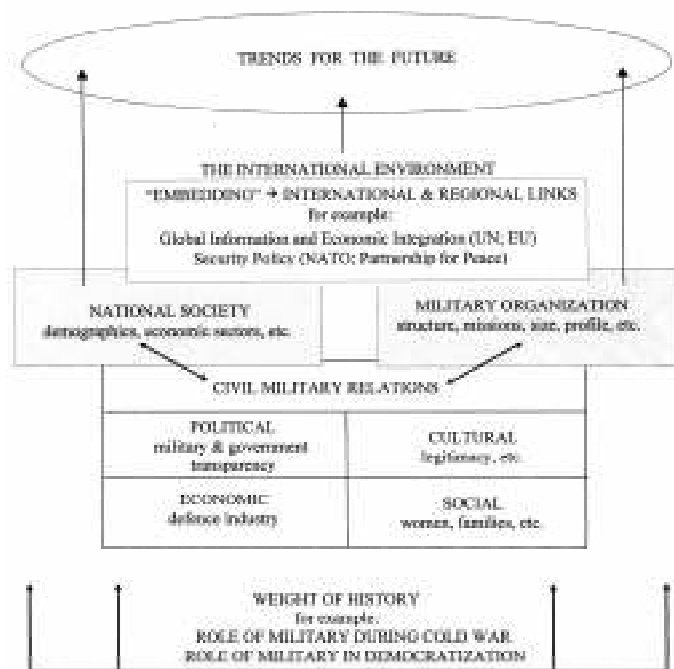
Kada razmatramo oružane snage u *političkom kontekstu*, neophodno je obezbediti da upotreba prinude od strane vojske bude u službi legitimnih, demokratski određenih ciljeva, a da pri tome ne bude ugrožena profesionalna autonomija bez koje vojska ne može efikasno da obavlja svoj posao. Među pitanjima koja treba rešiti su i pitanja javnog nadzora nad odbrambenom politikom i pitanja odnosa između civila i vojnika u centralnim odbrambenim organizacijama.

Ovom prilikom treba imati u vidu i načine na koje novo vreme menja kontekst u kojem oružane snage sprovode vojne operacije. Pomenute promene su uglavnom rezultat konvergencije dva trenda.

U prvom slučaju reč je o uticaju elektronskih medija i javnog mnjenja na formulisanje i sprovođenje bezbednosne politike, a time i na način tretiranja tenzija između vojnog imperativa, koji podrazumeva tajnost, i demokratskog imperativa, koji podrazumeva pravo javnosti na informaciju. U drugom slučaju reč je o načinu na koji revolucija u oblasti komunikacija još više erodira granicu između političkih i praktičnih vojnih odluka, a time i između delovanja političara i oficira.

⁹³ Up. sa datim grafikonom. Delimično je preuzet iz J. Callaghan, C. Dandeker i J. Kuhlmann: "Armed Forces and Society in Europe – The Challenge of Change", loc. cit.

Modernization Processes in the Military - A Paradigm for Comparative Research

Široka povezanost vojnih službi i društva u socijalnom i kulturnom prostoru izražava se, između ostalog, percepcijom odbrane i oružanih snaga u javnosti. U to je uključen odnos javnosti prema, na primer, regrutaciji, trajanju vojnog roka i povratku pripadnika vojske u civilno društvo. Pored toga, značajno je i pitanje koliko su uspešno porodice pripadnika vojske integrisane u šire društvo. Nad sva ova pitanja nadvio se problem koji Bene (Boëne) naziva *jedinstvenošću*⁹⁴. Naime, postavlja se pitanje kako vojska i

⁹⁴ B. Boëne: "How Unique is the Military Today? How Unique Should It Be?" (*Koliko je vojska danas jedinstvena? U kojoj meri treba da bude jedinstvena?*), objavljeno u: A. Weibull i J. Kuhlmann, urednici, *Facing Uncertainty Report No 2. The Swedish Military in International Perspective (Suočavanje*

društvo mogu rešiti tenzije koje nastaju usled potrebe oružanih snaga da, zbog specifičnosti svoje profesije i organizacije, kao i etosa, ostanu odvojene od društva, a da ipak istovremeno odražavaju i brane civilne standarde i vrednosti tog istog društva.

U odnosima između vojnog i industrijskog sektora moguće je uočiti trendove redukcije i restrukturiranja odbrambeno-industrijske baze (defence-industrial base – DIB) čije je težište na stvaranju uslova za uspešnu obnovu odbrambenih kapaciteta u skladu s produženim periodima upozorenja pre velike opasnosti. Pored toga, moguće je uočiti sve veći multinacionalni napor da tekuće i planirane potrebe budu pokrivena, što bi, na primer, trebalo – naročito u zapadnoevropskim zemljama – da dovede do stvaranja jednog racionalnog transnacionalnog, "evropeiziranog" DIB-a, kakav postoji u oblasti vazduhoplovne industrije. Ovo bi na duži rok moglo da zadovolji potrebe infrastrukture evropskog odbrambenog identiteta. Važno je i pitanje kako se takav razvoj odražava na restrukturiranje vojske u bivšim komunističkim društvima.

Istorijsko nasleđe utiče na način reagovanja oružanih snaga na izazove na međunarodnom i unutrašnjem planu. Činjenica je da su oružane snage opterećene prošlošću kada se radi o njihovoj odbrambenoj ulozi i misiji, organizacionoj strukturi, vojnoj kulturi, obrascima civilno-vojnih odnosa i, naravno, opremi. Dejstvo ovog faktora u praksi ogleda se, na primer, u uticaju političkih i kulturoloških činilaca na zadržavanje obaveznog služenja vojnog roka u Nemačkoj i Francuskoj (barem dok francuska vlada nije 1997. objavila da namerava da pređe na dobrovoljačke snage). Drugi primer predstavlja rezervisanost nemačke elite i javnog mnjenja u pogledu upotrebe nemačkih oružanih snage u borbenim operacijama. Ovakva rezervisanost je razumljiva, pa, ipak, kao što je to nedavno bio slučaj u Bosni i na Kosovu, upotreba nemačkih oružanih snaga u mirovnim operacijama doprinela je procesu "normalizacije" Nemačke kako u očima vlastite javnosti, tako i njenih suseda. Ovaj proces će olakšati Nemačkoj da pređe na dobrovoljačke snage ukoliko proceni da su tekuće strateške i ekonomske potrebe mnogo važnije od održavanja jednog, možda prete-

sa neizvesnošću. Izveštaj br. 2. Švedska vojska na međunarodnom planu), Karlstadt 2000, str. 7.

rano opreznog, pristupa međunarodnim odnosima zasnovanog na istorijskom opterećenju iz II svetskog rata.

2. (Zapadna) Nemačka: vlastiti put

Prilikom stvaranja *Bundesvera* 1956. godine "... trebalo je rešiti tri problema proistekla iz kontradiktornih ciljeva i kontradiktornih potreba svakog nemačkog bezbednosnog sistema, možda još od 1648. godine. Prva preokupacija bila je *vojna bezbednost*, zaštita nemačkih građana i države od spoljašnje pretnje, pretnje koja je postojala na svakoj granici".⁹⁵ Drugi je cilj bila *međunarodna bezbednost*: "Susedi Nemačke ... zahtevali su jasne garancije protiv rađanja ili ponovnog rađanja nemačkog militarizma, agresivnih namera i fizičkog potencijala koji bi poslužili za pokretanje invazije".⁹⁶ Poslednji zadatak – "osigurati *civilnu bezbednost*" – sastojao se u tome da i nemačko društvo i nemačka vojska budu uzajamno zaštićeni od viška koji, i jedni i drugi, proizvode i da bude nađena trajna ravnoteža u civilno-vojnim odnosima u okviru nove, demokratske nemačke države. To je obuhvatalo i zaštitu od stvaranja svemoćne vojske, zbog straha da vojska ponovo ne postane 'država u državi' kao što je to bio slučaj s vojskom iz vremena Vilhelma I. To je, takođe, podrazumevalo garancije koje je vojsci trebalo da obezbedi uravnoteženo, kvalifikovano i selektivno političko rukovodstvo. Shodno tome, bilo je potrebno uspostavljanje odgovornih i senzibilnih političkih elita koje će uvažavati profesionalizam vojske i biti odgovorne za zadatke koje daju oružanim snagama i koje će pri tome posedovati osećaj za njih i njihova legitimna potraživanja u pogledu sredstava i statusa.⁹⁷

⁹⁵ U ovom paragrafu rezimirano je stvaranje *Bundesvera* o čemu je pisao C. M. Kelleher u: "Fundamentals of German Security: The Creation of the *Bundeswehr* – Continuity and Change" (*Osnove nemačke bezbednosti: stvaranje Bundesvera – kontinuitet i promena*); objavljeno u: S. F. Szabo, urednik, *The Bundeswehr and Western Security (Bundesver i zapadna bezbednost)*, London, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and Macmillan, 1990, str. 15.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

2.1 Integracija Bundesvera u ustavni poredak

Pored konstatacije da će (u to vreme) Zapadna Nemačka imati vlastite oružane snage, u Ustavu su formulisana tri principa koja su bila bez presedana u nemačkoj istoriji (i ne samo u njoj). Prvo, građanima je garantovano osnovno pravo da ne nose oružje ako se to kosi s njihovom savešću. Drugo, za administrativne i finansijske poslove zadužena je zasebna, civilna Odborbena administracija koja deluje nezavisno od oružanih snaga. Na kraju, uspostavljena je funkcija parlamentarnog komesara za oružane snage, čiji je zadatak da "štiti osnovna prava i pomaže *Bundestagu* (parlamentu) u vršenju parlamentarne kontrole".

*Osnovno pravo nenošenja oružja*⁹⁸

Dok je strah od nacističkog režima još uvek bio prisutan u svesti ljudi, osnovnim ustavnim zakonom je 1949. godine eksplicitno utvrđeno pravo na individualni prigovor savesti. Ustav kaže da je sloboda savesti nepovrediva i da niko ne može biti prinuđen da protiv svoje savesti nosi oružje u vreme rata.⁹⁹ Svako se može pozvati na ovo ustavno pravo, pa čak i aktivni vojnici i pripadnici rezervnog sastava. Pravo na prigovor savesti je starije od principa opšteg obaveznog služenja vojnog roka.¹⁰⁰

⁹⁸ Cf. J. Kuhlmann: "Zivildienst in Germany: A Clever Deal for Both the Government and Welfare NGOs" (*Zivildienst u Nemačkoj: mudar aranžman i za vladu i za nevladine organizacije koje se bave društvenom dobrobiti*). Istupanje na Dvogodišnjoj konferenciji među-univerzitetskog seminara o oružanim snagama i društvu 1995, 20-22. oktobar, Baltimore, USA (<http://www.juergenkuhlmann.de>).

⁹⁹ U Ustavu je definisani samo odbijanje "nošenja oružja u ratu" (*Kriegsdienstverweigerung*), a ne i "odbijanje služenja vojnog roka u vreme mira" (*Wehrdienstverweigerung*).

¹⁰⁰ U skladu s tim, zakon o vojnom roku, na osnovu kojeg se sprovodi regrutacija, može biti promenjen prostom većinom glasova u parlamentu, dok bi za ukidanje ustavnog prava na prigovor savesti bio potreban kvorum od dve trećine članova parlamenta.

U početku ovo osnovno pravo gotovo da i nije imalo nikakvu praktičnu vrednost, s obzirom da je *Bundesver* osnovan tek 1956. godine. Stoga je moglo poslužiti samo kao zaštita nemačkim građanima u slučaju prinudne regrutacije u oružane snage tada okupatorskih sila.¹⁰¹ Nakon što je 1957. godine uvedena opšta obaveza služenja vojnog roka, njeni su se protivnici, čak i u vreme mira, pozivali na pravo prigovora savesti. Oni su tvrdili da je služenje vojnog roka u vreme mira moguće izjednačiti sa učešćem u ratu pod oružjem, jer obuka koja podrazumeva upotrebu oružja i stalnu simulaciju borbenih aktivnosti može imati isto dejstvo na savest pojedinca kao i faktičko učešće u ratu.¹⁰²

Na osnovu zakona o vojnom roku, osobe koje podležu obaveznoj regrutaciji, a pozivaju se na prigovor savesti, dužne su da odsluže *Zivildienst* (*civilni rok*).¹⁰³ Prema tumačenju Saveznog ustavnog suda, *Zivildienst* ne postoji kao kategorija sama po sebi, nego kao "obavezni vojni rok koji se služi drugim sredstvima i bez upotrebe oružja".¹⁰⁴ To treba da stvori pravednije, to jest, uravnoteženije obaveze između ljudi koji služe vojni rok pod oružjem i onih koji to odbijaju na osnovu prigovora savesti. *Zivildienst* je, stoga, samo drugi način služenja obaveznog vojnog roka.

Zivildienst je sve do nedavno za trećinu duže trajao od vojnog roka. Savezni ustavni sud smatra da je duže trajanje *Zivildiensta* jedini način da se testira ozbiljnost odluke nesluženja vojnog roka iz ubeđenja. Prema tvrdnji suda, može se smatrati da svako ko prihvati "dosadnu alternativu" da u vojsci provede znatno duže vre-

¹⁰¹ To jest, tada su američki, britanski, francuski i ruski saveznici držali Nemačku pod okupacijom.

¹⁰² D. Blumenwitz: "Wehrpflicht und Kriegsdienstverweigerung im Verfassungssystem der Bundesrepublik Deutschland" (*Obavezan vojni rok i odbijanje služenja vojnog roka pod oružjem u ustavnom sistemu SR Nemačke*), objavljeno u: P. Barth, urednik, *Die Bundeswehr in Staat und Gesellschaft* (*Bundesver u državi i društvu*), Munich, 1982, str. 66.

¹⁰³ Ova vrsta služenja vojnog roka je u početku označavana kao "alternativer *Zivildienst*" (alternativni civilni rok), a od 1973. se naziva "*Zivildienstom*".

¹⁰⁴ Odluka Federalnog ustavnog suda, tom 48, str. 165.

me, istinski ostvaruje svoje ustavno pravo na slobodno odlučivanje, zasnovano na ubedeđu. Međutim, počev od jula 2000. godine – zbog finansijskih ograničenja – vreme obaveznog služenja vojnog roka skraćeno je na deset meseci, a *Zivildiensta* na samo jedanaest meseci.¹⁰⁵

Prigovor savesti postaje sve ozbiljniji problem u Nemačkoj. Srednjoročno gledano, oko 35% mladića iz jedne generacije je odbijalo da služi vojni rok. U 1999. godini došlo je do još jednog rekordnog broja prijava: preko 174.340 regruta opredelilo se za *Zivildienst* umesto za vojni rok. Kada ovaj broj uporedimo s brojem ljudi koji su podlegali vojnoj obavezi (što će reći, onih koji su sposobni i nisu oslobođeni zbog drugih razloga), vidimo da se 45% mladih ljudi opredeljuje za *Zivildienst*, a ne za *Wehrpflicht* (služenje vojske pod oružjem).

Nezavisna Odbrambena administracija

Prema *Beloj knjizi* iz 1985. godine, ustavna direktiva da administraciju *Bundesvera* vodi "odsek" koji je nezavisan od oružanih snaga "nikako nije slučajna... Njena je dobra strana u tome što oslobađa vojnike mnogih nevojničkih obaveza". U većini drugih zemalja oružane snage moraju same da vode znatan deo administrativnih poslova. Međutim, kako su pravila za evaluaciju budžeta ista za sva savezna ministarstva, vojska nije u potpunosti zadovoljna ovakim rešenjem. "Biću sasvim otvoren kada kažem da po mišljenju vojnih vlasti ovakva uniformna budžetska sistematizacija nije baš podsticajna za efikasno planiranje odbrane".¹⁰⁶ Ovakvo osećanje nelagodnosti vojnici izražava-

¹⁰⁵ Ministarstvo odbrane je objavilo nameru da vreme obaveznog vojnog roka *de facto* skрати na 6 meseci – takoreći na jedan semestar *Bundesvera* – do 2002. godine. U zvaničnih 9 meseci obaveznog vojnog roka ubrajaju se i 3 meseca koja mogu biti odslužena u vidu kurseva za obnovu znanja. Ovakvi kursevi se, međutim, retko održavaju, a kada se i organizuju, prilično su nekorisni.

¹⁰⁶ Bivši zamenik načelnika Generalštaba Federalnih vojnih snaga, penzionisani general sa tri zvezdice, profesor dr J. Šnel (Schnell), prilikom jedne prezentacije u Evropskom centru za studije bezbednosti "Džordž Maršal" u Garmiš-Partenkirhenu 1996. godine.

vaju pošalicom da im je administracija najgori neprijatelj u vreme mira. “Ova podela odgovornosti rezultat je svesnog nastojanja da se novoj armiji nametne civilna kontrola tako što će iz ruku ljudi u uniformama biti uzet personal, materijal i novac. Bez obzira što je u pozadini ove odluke bila jedna razumna zamisao, neki nemački civili tog vremena teško su prihvatili anglosaksonski model *civilne kontrole vojske*. Nasuprot tome isticali su *zivile Kontrolle* po kojem državni službenici izdaju sva naređenja profesionalnim vojnicima. Premda je ova reforma zaoštrila birokratsku bitku koja je stalno vođena u *Bundesveru*, tvorci vojnih zakona su smatrali da je institucija civilne vojne administracije neophodan garant uravnoteženih civilno-vojnih odnosa”.¹⁰⁷

Parlamentarni komesar za oružane snage

Parlamentarnog komesara za odbranu imenuje parlament, po uzoru na švedski ombudsman (*militieombudsman*). On ili ona su deo *Bundestaga*, što znači zakonodavstva. Na osnovu instrukcija koje dobija od parlamenta i/ili Komiteta za odbranu, komesar sprovodi parlamentarni nadzor u okviru *Bundesvara*. U skladu s principom podele vlasti, komesar vrši kontrolu i nad ministrom odbrane koji pripada izvršnoj vlasti. Ministar odbrane nema pravo da komesaru izdaje naređenja.

Komesar ima stalni pristup objektima i dokumentaciji oružanih snaga i može pokrenuti istragu, naročito onda kad mu stignu pritužbe pripadnika vojske, bez obzira na čin koji imaju. Svaki pripadnik oružanih snaga ima pravo da se direktno, mimo zvaničnih kanala, obrati komesaru. Ovako izričita pravila čine komesara izuzetno efikasnim u uspostavljanju uravnoteženih odnosa između oružanih snaga i društva.

¹⁰⁷ D. Abenheim: “The Citizen in Uniform: Reform and its Critics in the *Bundeswehr*” (*Građanin u uniformi: reforma i njeni kritičari u Bundesveru*), objavljeno u: S. F. Szabo, *The Bundeswehr and Western Security*, loc. cit, str. 39.

2.2 Odgovornosti sektora odbrane i plan odbrane¹⁰⁸

U Nemačkoj federalni parlament je u zakonavnom smislu nadležan za poslove u domenu nacionalne odbrane i zaštite civilnog stanovništva. Civilni ministar odbrane je član vlade, znači, deo izvršne vlasti i pod nedvosmislenim je primatom politike koju vodi demokratski izabran parlament.

Primat politike nad vojnim pitanjima se, takođe, očituje u ulozi ministra odbrane koji – u vreme mira – upravlja *Bundesverom*. On je pretpostavljeni svim pripadnicima oružanih snaga. Nijedan oficir ne poseduje u vojsci vrhunsku i nezavisnu moć koja bi bila iznad izvršnog autoriteta civilnog ministra. U vreme rata komandovanje *Bundesverom* prenosi se na saveznog kancelara.

Bundesver čine dva osnovna tela: Odbrambena administracija (o kojoj je bilo reči) i oružane snage sastavljene, uglavnom, od kopnenih, vazdušnih i pomorskih snaga. Na čelu svakog roda je takozvani "inspektor" (general s tri zvezdice) – inspektor kopnenih, vazdušnih i pomorskih snaga (na dalje "načelnici vrhovnih komandi rodova").

U pogledu odgovornosti za operativnu spremnost svojih rodova, načelnici vrhovnih komandi rodova su direktno – bez ikakve posredne instance – podređeni ministru odbrane. U skladu s tim, njihovo osoblje obavlja funkcije koje su u nadležnosti i ministra i odgovarajuće vrhovne komande.

"Generalni inspektor oružanih snaga" (general s četiri zvezdice, o kojem se ovde govori kao o načelniku Generalštaba Federalnih oružanih snaga) je vrhovni vojni predstavnik *Bundesvera* i vojni savetnik ministra odbrane i federalne vlade. On nije uključen u komandni lanac, između ministra i oružanih snaga, što znači da *Bundesver* nema vrhovnog vojnog komandanta.

¹⁰⁸ Up. <http://www.bundeswehr.de> izvodi iz II 4. "Armed Forces in a Democracy" (*Oružane snage u demokratskom društvu*) III, 3, "Bundeswehr Planning – Capabilities, Structures and Resources" (*Planiranje u Bundesveru – mogućnosti, strukture i sredstva*)

Generalni inspektor predstavlja *Bundesver* u međunarodnim telima i forumima. Dalje, ministar odbrane je na njega preneo posebnu odgovornost za ukupni koncept *Bundesvera*. Kao ličnost odgovorna za planiranje, zadužen je i za stvaranje jedinstvenog koncepta koji će, u okviru datih političkih parametara, omogućiti *Bundesveru* da kao jedan od instrumenata bezbednosne politike Nemačke obavlja svoju dužnost.

U organizacionom smislu, ovakav specifičan položaj načelnika generalštaba federalnih oružanih snaga predstavljao je odgovor na bojazni kako evropskih saveznika, tako i britanskih i američkih posmatrača, kada je pedesetih godina ponovo naoružavana Zapadna Nemačka. "Pojam nekog nezavisnog nemačkog vojnog autoriteta bio je anatemisan od strane civilnog stanovništva, a i mnogih vojnih kolega, naročito s aspekta onog što se smatralo totalno antidemokratskom tradicijom nemačkog [*Vermahta*] generalštaba".¹⁰⁹

Primat politike nad vojnom komandom i kontrolom utiče, naravno, i na sistem planiranja i finansiranja odbrane. Komitet za odbranu nemačkog parlamenta, koji ima pravo i da vodi istragu, priprema sve najvažnije akte parlamenta koji se odnose na *Bundesver* i prati aktivnosti vlade u toj oblasti. Svake nedelje Komitet se na zasedanjima bavi svim pitanjima koja se tiču *Bundesvera*, počev od suštinskih pitanja koncepcije, pa do svakodnevnih rutinskih stvari. Sastancima uvek prisustvuju predstavnici Ministarstva odbrane i to uglavnom parlamentarni državni sekretar i visoki oficiri. Najvažniji zadatak Komiteta je utvrđivanje i planiranje budžeta odbrane.

Konačnu odluku, međutim, donosi Komitet za budžet nemačkog parlamenta. On razmatra odluke Komiteta za odbranu, mada

¹⁰⁹ C. M. Kelleher: "Fundamentals of German Security," loc. cit, str. 24. U Nemačkoj je u toku debata o tome da li da se načelnik Generalštaba federalnih oružanih snaga vrati u komandni lanac rodova, na osnovu preporuka takozvane Vajczekerove (Weizsäcker) komisije. Komisija je 23. maja 2000. podnela vladi svoj izveštaj pod nazivom "Common Security and The Future of The Bundeswehr. Report of The Commission to The Federal Government" (*Zajednička bezbednost i budućnost Bundesvera. Izveštaj komisije federalnoj vladi*), Berlin, 23. maj 2000. Rezime izveštaja na engleskom jeziku može se naći na sajtu: <http://www.bundeswehr.de/ministerium/politik/aktuell/zk-e1.html>.

ga one ne obavezuju. Pre usvajanja budžeta odbrane, vojno rukovodstvo mora da opravda svaku pojedinačnu stavku u predlogu budžeta i objasni zašto je i za koju svrhu novac potreban. "Reč je o rigoroznom i temeljitom razmatranju čiji rezultat ne ide uvek u prilog Ministarstva odbrane. Nacrt budžeta odbrane se u proseku smanjuje za 1-2%, mada se isto tako može desiti da Komitet za budžet nekim pojedinačnim stavkama dodeli više novca, nego što je to vlada planirala".¹¹⁰

Poput svih parlamentarnih komiteta, tako su i komiteti za odbranu i budžet sastavljeni od civilnih članova parlamenta, u skladu sa brojem parlamentarnih mesta koje svaka partija ima u parlamentu u celini.¹¹¹ U svakom slučaju, do trenutka kada će konačni budžet odbrane biti iznesen pred parlament, u komitetima su već odigrane prave bitke oko finansija i političkog uticaja. Stoga je celokupan proces parlamentarne rasprave o budžetu više javni politički obračun između vlade i opozicije, nego borba za odgovarajući finansijski okvir odbrane.

2.3 *Innere Führung* i koncept građanina u uniformi¹¹²

*Innere Führung*¹¹³ i koncept građanina u uniformi su, otkako je osnovan *Bundesver*, bili osnovni instrumenti zakonitog

¹¹⁰ Bivši zamenik načelnika Generalštaba federalnih vojnih snaga, penzionisani general sa tri zvezdice, profesor J. Šnel, loc. cit.

¹¹¹ Moguće je, međutim, da ti civilni članovi parlamenta budu penzionisani profesionalni vojnici ili bivši aktivni vojnici koji su privremeno suspendovani iz vojske za vreme trajanja političkog mandata na koji su izabrani. Po okončanju tog mandata mogu se ponovo uključiti u aktivnu vojnu službu.

¹¹² Up. <http://www.bundeswehr.de> izvodi iz IV 1. "The Concept of *Innere Führung*" (*Innere Führung* koncept).

¹¹³ Podrobnije o konceptu "Leadership and Civic Education" (*Rukovođenje i građansko obrazovanje*), up. D. Abenheim, loc. cit, str. 31. Up. takođe B. Fleckenstein: "Innere Führung in the Process of Change" (*Innere Führung u procesu promene*), objavljeno u: G. H. Jenkins, *Leadership for Change, Final Technical Report to the European Research Office of the US Army (Rukovođenje za promene, završni tehnički izveštaj Evropskom istraživačkom birou Armije SAD)*, University of Hull, novembar 1999, str. 95. Prema Abenhajmu (Abenheim), koncept *Innere Führung* je teško prevodiv. "Možda izraz 'rukovođenje i učestvovanje' najbolje izražava ono što *Bundesver* podrazumeva pod *Innere Führung*", ibid, str. 32.

integriranja oružanih snaga u poredak demokratski kontrolisane države. “Koncept *Innere Führung* je učinio da *Bundesver* postane integralni i prirodni deo ... poretka u državi i društva. Reč je o uspešnom konceptu sveobuhvatne integracije oružanih snaga u demokratsku državu”.¹¹⁴ “O ovom konceptu je često govorio general Volf fon Baudisin (Wolf von Baudissin), zagovarala ga je čitava jedna generacija političkih reformatora i njihovih istomišljenika u parlamentu i bio je tema rasprave svih civilno-vojnih rukovodstava. Po njemu, novi pripadnik *Bundesvera* je pre svega građanin, a zatim i vojnik. Kao takav, zadržava i uvažava građanska prava koja pripadaju i koja su garantovana svakom učesniku u političkom sistemu Savezne Republike. On ima obavezu da ostvaruje ta prava i garanciju u okviru strukture *Bundesvera* da će i drugi poštovati ista prava ... Sam koncept je – s aspekta discipline, organizacije ili čak dijapazona obaveza prema društvu u celini – bio odgovor na čitav niz optužbi i kritika vezanih za prethodno razdoblje”.¹¹⁵

U okviru ovog koncepta dotaknuta su suštinska pitanja, naročito složena pitanja koja su se odnosila na način izgradnje takvog unutrašnjeg poretka oružanih snaga koji će moći da odgovori zahtevima jedne liberalne države, ali i zahtevima za primenu principa i prakse rukovođenja u okviru oružanih snaga.¹¹⁶

Unutrašnji poredak Bundesvera

Pripadnici vojske svih činova u principu uživaju ista osnovna prava kao i svi drugi građani. Nemački Ustav ne pravi nikakvu razliku između fundamentalnih prava građanina u civilu i građanina u uniformi. Vojnici od kojih se očekuje da brane us-

¹¹⁴ “*Innere Führung*” objavljeno u *Beloj knjizi o bezbednosti Savezne Republike Nemačke i položaju i budućnosti Bundesvera*, Ministarstvo odbrane, Bonn 1994, str. 132.

¹¹⁵ C. M. Kelleher, loc. cit, str. 27.

¹¹⁶ Cf. unpublished working papers of the (military) Leadership Development and Civic Education Center in Koblenz: “Democracy and Armed Forces – Armed Forces in a Democracy: The Concept of the Citizen in Uniform”, 1991

tavni poredak, moraju biti svesni zajedničkih vrednosti koje treba da prihvataju kao sopstvene dok su u vojnoj službi.

Pa ipak, specifičnosti vojne službe zahtevaju ograničavanje nekih osnovnih prava građanina za vreme dok obavljaju dužnosti u oružanim snagama. U to spada pravo na slobodu govora kada je to nužno da bi podređeni ili kolege bili zaštićeni od političkog uticaja, kao i pravo na slobodu kretanja ukoliko to narušava vojnu gotovost.

Međutim, posebne obaveze vojnika – da promoviše osnove demokratskog poretka, da lojalno služi republici i hrabro brani prava i slobode nemačkog naroda (što je deo zakletve koju polaže svaki vojnik) – iziskuju i poslušnost kako bi oružane snage mogle biti efikasne i kako bi se očuvao primat politike.

Aktom o vojnom personalu definisana su precizna ograničenja kojima vojnici moraju da se povinuju. Na osnovu ovog akta, svaki starešina je dužan da se izričito pridržava zakona kada izdaje naređenja i da svoj autoritet ograniči samo na bitne mere.

Starešine su lično odgovorne za naređenja koja izdaju, a dužnost im, istovremeno, nalaže da se povinuju naređenjima koja sami dobijaju. Oni ne moraju da izvrše naređenja koja nisu u funkciji dužnosti. Niko nije dužan da izvršava naređenja koja bi mogla rezultirati prekršajem ili zločinom. Bez obzira na čin koji ima, svaki vojnik mora da odbije izvršenje takvih naređenja, jer nijedan vojnik ne može da opravda delo koje je počinio pozivajući se na to da mu je bilo naređeno da izvrši zločin.

Pomenuta pravila jasno pokazuju kako su nemačke oružane snage ograničene demokratskim ustavom, a istovremeno i vezane za zahteve vršenja svoje misije. Osnovni moto i koncept *Innere Führung-a* jeste da ograničavanje slobode ne sme kod vojnika da izazove osećaj neusklađenosti između vojnog poretka i liberalno demokratskog poretka društva kojem pripada i koje treba da brani sa uverenjem i razboritošću.

Način rukovođenja Bundesverom

Nije ni čudo što izazovni koncept kakav je *Innere Führung* iziskuje specijalno obrazovanje i obuku. Obuka bi trebalo da proizvede idealnog vojnika, pa taj projekat izgleda i suviše am-

biciozan i idealistički da bi ikad mogao biti ostvaren: na primer, *građanin u uniformi* treba da bude politički informisan; treba da bude aktivno zainteresovan za svet koji ga okružuje; treba da bude željan znanja i treba da želi da stekne još veće obrazovanje. *Građanin u uniformi* bi trebalo da shvata nužnost i svrhu svoje službe u oružanim snagama, da prihvata obaveze na osnovu vlastitih pogleda i ubeđenja i da se ponosi onim što radi.

Postoji tvrdnja da su mnogi slični koncepti rukovođenja i upravljanja u stanju da proizvedu ovakvu vrstu saradnika i timskog radnika. Niko, međutim, osim *Bundesvera* ne može da se pohvali četrdeset godina dugim i uglavnom pozitivnim iskustvom. Ako se izuzme nekoliko slučajeva,¹¹⁷ svrha ovog koncepta nije do sada suštinski bila dovedena u pitanje. Štaviše, ovi principi se redovno i dosledno primenjuju u svakodnevnom životu pripadnika vojske.

Vojni poredak i zakon o vojsci su okvir u kome deluje vojno rukovodstvo. Oni predstavljaju platformu na osnovu koje vojska od pripadnika oružanih snaga može zahtevati da bude lojalan, disciplinovan i odlučan u vršenju dužnosti. Podređeni i nadređeni računaju i na primer koji daju vojne starešine i na njihov kredibilitet. Računaju, takođe, i na pravne, društvene i obrazovne uslove koje služba obezbeđuje. Stoga je cilj političkog obrazovanja u celini da pruži znanje, objasni uzroke i omogući pripadnicima oružanih snaga da donose vlastite sudove.

Sistem socijalne zaštite i društvene dobrobiti omogućuje razumnju ravnotežu između zahteva koji proizilaze iz služenja vojske i legitimnih ličnih interesa pojedinaca. Služenje vojske i obuka uopšte prilagođeni su praktičnim i profesionalnim iskustvima pripadnika oružanih snaga i odgovaraju principima obrazovanja za odrasle.

*Sistem vojnog pravosuđa*¹¹⁸

U okviru oružanih snaga sistem vojnog pravosuđa ima na raspolaganju instrument – Vojni disciplinski kodeks – kojim obez-

¹¹⁷ Vidi, na primer, D. Abenheima i poglavlja koja slede.

¹¹⁸ Tekst je, uz manje izmene, preuzet iz *Bele knjige 1994*, loc. cit, str. 141. Up. <http://www.bundeswehr.de> izvodi, IV 5. "The Administration of Justice" (*Sprovođenje pravde*)

beđuje vršenje dužnosti i održanje discipline i reda u vojsci. U Vojnom disciplinskom kodeksu su utvrđene procedure kako za priznavanje izuzetnih zasluga putem javnih pohvala, tako i za kažnjavanje disciplinskih prekršaja pokretanjem disciplinskih postupaka.

Treba praviti razliku između nadležnosti starešina zaduženih za disciplinu i realizacije te nadležnosti s jedne, i disciplinskih postupaka koji se odvijaju pred vojnim sudovima s druge strane. Starešine zadužene za disciplinu mogu izreći disciplinske kazne koje nisu u nadležnosti sudova. Vojni sudovi su odgovorni za izricanje disciplinskih kazni osoblju optuženom za teške disciplinske prekršaje, kao i za rešavanje žalbi izrečenih povodom drugih disciplinskih kazni. Na osnovu vojnog krivičnog zakona, kazne za krivična dela su u nadležnosti civilnog pravosuđa.

Istovremeno, vojna pravila o žalbama obezbeđuju *građaninu u uniformi* sistem pravne zaštite pomoću kojeg pripadnici vojske mogu da brane svoja prava. Odluke starešina vezane za žalbe podložne su, sa aspekta suštine žalbe, preispitivanju koje vrše vojni sudovi.

Za razliku od mnogih drugih armija, *Bundesver* nema vojnu policiju u tradicionalnom smislu tog pojma. Postoje, takozvani, *Feldjäger*, ali je njihova nadležnost vrlo ograničena i njihov zadatak nije, na primer, istraga krivičnih dela. Tu dužnost – čak i u okvirima kasarni – isključivo vrši civilna policija.

Lični odnosi i svakodnevna praksa

Grubost u ophođenju i oštri tonovi koji se šire terenima za vežbu, imidž su mnogih armija. Starešine Bundesvera koje dominiraju samo zahvaljujući svojim glasovnim sposobnostima su u manjini, premda i tu ima razlika između jedinica i rodova.

Vojnici zvanično moraju biti oslovljavani sa *Herr/Frau* (*gospodin/gospođa*) i činom koji imaju – bilo od strane njihovih podređenih ili pretpostavljenih. Među oficirima je, međutim, dosta dugo vladao običaj da se pri oslovljavanju ne koristi čin, već samo prezime. To je podjednako primenjivano i na oficire i podoficire. Po tradiciji, otkako je stvoren *Bundesver*, vojnici, podoficiri i oficiri dobijaju istu hranu. Ali, u većini kasarni i

dalje postoje zasebne trpezarije za ove grupe, kao i zasebne menze za vojnike, podoficire i oficire, u kojima ovi, takođe, mogu da borave kad nisu na dužnosti. Oficirske i podoficirske menze su često spajane iz finansijskih razloga, mada su – i kada su otvorene – slabo posećene, naročito u večernjim satima. Tako je i u celoj kasarni po završetku radnog vremena, a posebno vikendom. Raditi za *Bundesver* je za većinu pripadnika oružanih snaga postao posao kao i svaki drugi – dolaze ujutro, a odlaze odmah po isteku radnog vremena.

Oženjeni podoficiri i oficiri retko žive u službenim stanovima, a skoro nikada u kasarnama i, zaista, u većini vojnih zajednica i ne postoje stambene vojne četvrti. *Bundeswehr* pruža smeštaj u stanovima i kućama koje su dotirane iz javnih fondova. Na većini lokacija je, međutim, broj i opremljenost takvih stanova i kuća nedovoljna, pa je većina oženjenih vojnika prinuđena da smeštaj traži na tržištu stanova gde su cene obično više. Situacija na tržištu stanova u delu bivše Istočne Nemačke je vrlo teška, pa mnogi vojnici koji tamo rade, a žive u zapadnom delu radije putuju svake nedelje, nego da svoje porodice sele na istok.

2.4 Zajedničko odlučivanje i uloga sindikata u Bundesveru¹¹⁹

Aktivno učešće pripadnika oružanih snaga u političkom životu Nemačke ima svoju pravnu osnovu, što je novina u tradiciji nemačkih oružanih snaga. Za razliku od ranijih vremena, vojnici imaju ista prava kao i svi drugi građani, pa između ostalog da biraju i budu birani.

Vojnici imaju pravo da glasaju ili da se kandiduju na izborima. Mogu, takođe, da se učlane u bilo koju organizaciju, uključujući i sindikate. Vojnici *Bundesvera* učestvuju u čitavom nizu političkih aktivnosti – članovi su političkih partija, sindikata i drugih društvenih organizacija. Znatno broje vojnika je na izbornim funkcijama u gradskim skupštinama, regionalnim parlamentima ili u federalnom parlamentu.

Međutim, političke aktivnosti vojnika podležu ograničenjima u pogledu njihove posebne lojalnosti državi. Ustav i Akt o

¹¹⁹ Uporedi *Bela knjiga iz 1985*, loc. cit, br. 316 ff.

pravnom statusu pripadnika vojske nalažu da vojnici – dok su na dužnosti ili u vojnim objektima – ne smeju da uzimaju učešće u bilo kakvoj aktivnosti u prilog ili protiv određenog političkog pokreta. To se, takođe, odnosi i na treća lica koja pokušavaju da vrše politički uticaj.

Kada nisu na dužnosti, vojnici mogu da se angažuju u političkim aktivnostima. Učestvujući u takvim aktivnostima, moraju da vode računa o reputaciji *Bundesvera*, kao i o časti i pouzdanosti koje iziskuje služba u vojsci. Zvanično je, čak i danas, učešće vojnika u debati o nacionalnoj bezbednosti izrazito dobro primljeno i u skladu je sa samopercepcijom o *građaninu u uniformi*. U stvarnosti, međutim, to važi za svaki stav, ali samo ako je u okvirima zvanične politike. Pravo na slobodu izražavanja sve više je dovedeno u pitanje, posebno u situacijama kada odudara od stavova zvanične politike. Javna je tajna da je političko i vojno rukovodstvo Ministarstva odbrane sklono da koristi sva zakonita i nezakonita sredstva da bi sprečilo izražavanje kritičkih stavova vojnika, što *de facto* znači da ljudi čija je zakonska dužnost da garantuju i sprovode koncept *građanina u uniformi* ne pokazuju poštovanje prema tom konceptu, ako se o njega i ne oglašuju.¹²⁰

Na osnovu dekreta Ministarstva odbrane iz 1966. godine, vojnici su stekli pravo da osnivaju, da se učlanjuju i da budu aktivni u sindikatima i profesionalnim udruženjima radi zaštite svojih ekonomskih, socijalnih i kulturnih interesa. Ova prava ih ne oslobađaju obaveza utvrđenih Aktom o pravnom statusu pripadnika vojske, naročito kada je reč o disciplini i uzdržavanju od izražavanja stavova u javnosti. I ovde se jasno može uočiti

¹²⁰ Uzmimo, na primer, slučaj potpukovnika avijacije Jirgena Rozea (Jürgen Rose) čiji je članak objavljen u jednom od vodećih nemačkih dnevnih listova, pod naslovom “Die prekär gewordene Legitimität der Wehrpflicht – Anmerkungen zu einer unerwünschten Debatte” (*Legitimizacija regrutacije, koja izaziva nelagodnost – komentar jedne nepoželjne debate*), u *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2. oktobar 1997, str.11, a koji se zbog toga našao na tapetu ministra odbrane Rihea (Rühe). Na inicijativu ministra, Ministarstvo odbrane je prvo – i to neuspešno – pokušalo da pokrene disciplinski postupak protiv tog oficira, a potom ga je jednostavno prekomadovalo na drugi položaj koji se očitno nije nimalo uklapao u planiranu putanju njegove karijere. Ceo postupak je kasnije delimično poništen zahvaljujući urgencijama visokih generala.

razlika između načina na koji su tretirane izjave koje podržavaju politiku vlade i one koje joj oponiraju. To je posebno vidljivo na primeru odnosa prema obaveznoj regrutaciji u Nemačkoj. Zabeleženi su slučajevi da penzionisani načelnici vrhovnih komandi javno dovode u pitanje istu politiku koju su branili dok su bili aktivni.

Godine 1956, kada sindikati još nisu bili voljni da u svoje članstvo prime vojnike i kada se učlanjivanje u sindikat zvanično smatralo prekršajem vojne discipline, vojnici nisu imali drugog izbora nego da osnuju profesionalno udruženje – *Deutsche Bundeswehr-Verband*. Ova demokratska organizacija je bila prva u istoriji nemačke vojske koja je zastupala interese vojnika. Oni su tako počeli aktivno i ravnopravno da učestvuju u političkom životu kao odgovorni građani u uniformi. *Deutsche Bundeswehr-Verband* sebe smatra nezavisnim u odnosu na sve političke partije i finansijski, materijalno i politički nezavisnim u odnosu na svog poslodavca. Reč je o jedinstvenoj organizaciji koja nastoji da zastupa ciljeve i interese svih vojnika i njihovih porodica. *Deutsche Bundeswehr-Verband* okuplja oko četvrt miliona članova – regrute, podoficire pod ugovorom i profesionalne vojnike svih rodova i činova u *Bundesveru* (uključujući rezerviste, veterane i porodice preminulih vojnika) – što je čini jednom od najefikasnijih vojnih interesnih grupa u svetu.

Aktivno učešće vojnika u oblikovanju mnogih aspekata svakodnevnih dužnosti postalo je tradicija *Bundesvera* koja se polako, ali neprekidno razvijala, mahom pod uticajem *Deutsche Bundeswehr-Verband*. Pre 1982. godine, koalicija socijaldemokrata i liberala formulisala je osnovni princip po kojem je "poslušnost utoliko više zasnovana na ličnom shvatanju što je aktivnije učešće podređenih u procesu donošenja odluka. Saradnja koju ostvaruju starešine, osoblje u istom činu i podređeni olakšava izvršavanje zadataka i efikasno sprovođenje naređenja".

Aktivno učešće pripadnika vojske se obezbeđuje (i uglavnom ostvaruje) na razne načine, među koje spada pravo vojnika da sa svojim nadređenim razmatraju lične preokupacije i izveštaje o ostvarenim zadacima. Portparoli regularnih pripadnika oružanih snaga, podoficira i oficira na nivou brigada i bataljona posređuju između vojnog personala i komandanata jedinica i

smatraju se *poštenim posrednicima* između nadređenih i podređenih.

Od ranih 90-ih godina, vojnici svih činova imaju pravo učešća u radnim savetima jedinica, pod uslovom da je inicijativa za formiranje takvih saveta potekla od najmanje pet zaposlenih civila. Ovu mogućnost su iskoristile brojne jedinice, što predstavlja znaatan problem za komandante, naročito borbenih jedinica, jer je time, po njihovom mišljenju, vojni red ugrožen pregovorima i procedurama karakterističnim za sindikalne organizacije.

3. Odnosi sa javnošću i medijsko pokrivanje nemačke bezbednosne politike

Nemačke vlade – poput vlada gotovo svih razvijenih demokratskih zemalja – svesne su da je javno mnjenje uvek strateška varijabla za sprovođenje svake bezbednosne i odbrambene politike.¹²¹ Zvanični moto informativne politike donedavne nemačke vlade o pitanjima bezbednosti ističe činjenicu da "u jednom slobodnom demokratskom društvu politika mora da uživa podršku većine stanovništva. Što su građani više u mogućnosti da svoj sud zasnivaju na faktičkim informacijama, to će više biti u stanju da odgovorno učestvuju u procesu kreiranja politike. *Bundesver* stoga daje celovite, direktne, aktuelne i pouzdane informacije. Komunikacija igra ključnu ulogu u jačanju uzajamnog razumevanja i poverenja".¹²²

Podrazumeva se da je ovde reč o tome kako bi stvari trebalo da izgledaju, a ne o sadašnjem ili prošlom iskustvu. Poput drugih aktera u društvima u kojima mediji imaju dominantnu ulogu, i nemačko Ministarstvo odbrane smatra informativnu politiku sredstvom za promovisanje sopstvenih interesa. Poznato je da se mar-

¹²¹ O složenoj interakciji bezbednosne politike i javnog mnjenja u postmodernizmu vidi J. van der Meulen, "Armed Forces in Post-modern Societies – The Complexity of Civil-military Trends" (*Oružane snage u društvima postmodernizma – složenost civilno-vojnih trendova*), objavljeno u: A. Weibull i J. Kuhlmann, urednici, *Facing Uncertainty. Report No 2*, loc. cit, str. 41.

¹²² *Bela knjiga 1994*, loc. cit, str. 146. Ovo je, naravno, i stav sadašnje vlade – uostalom, mogu li stvari biti drugačije u jednom demokratskom društvu? Up. <http://www.bundeswehr.de> izvodi, IV 10. "The Bundeswehr and the Public" (*Bundesver i javnost*).

ketingom ne daju samo informacije o činjenicama i brojkama, nego ponekad – što je još važnije – kanališu informacije na način koji mišljenja potencijalnih primalaca dovodi do poželjnog i, po mogućnosti, afirmativnog nivoa.

Arsenal za ostvarivanje ovog cilja je raznolik: od selektivnog informisanja, manipulisanja informacijama, namernog plasiranja pogrešnih informacija, glasina, uskraćivanja informacija (što je ponekad praćeno "preventivnim merama"), pa sve do povremene cenzure članaka koji su pisani za vojne listove. Svako ko, na primer, pažljivo čita *bele knjige* nemačkog Ministarstva odbrane – bez obzira koja vlada ih je izdala (konzervativna, liberalna, socialdemokratska ili zelena) – može lako uočiti brojne primere koji idu u prilog očitoj tezi da se postupanje na određen način opravdava time što se naziva korisnim. Sjajan primer ovakvog trenda predstavlja i sadašnja debata o obaveznom služenju vojnog roka u Nemačkoj. Kada je reč o argumentima koje u prilog tome ističu politička i vojna rukovodstva, situacija je u toj meri postala apsurdna da su obavešteni kritičari čak optužili Ministarstvo odbrane kako nastoji da suzbije interesovanje javnosti za ovaj problem tako što je namerno bombarduje trivijalnim i, u suštini, lažnim informacijama.

Utisak je da vojska i njeni politički gospodari smatraju kako su izloženi stalnim napadima slabo informisanih kritičara i nepoverljivih ljudi loših namera i to više nego bilo koje drugo ministarstvo. C. C. Moskos rezimirajući iznosi da moramo "uočiti određeni kontinuitet u odnosima medija i vojske. Stalna napetost između ovih dveju institucija održava se na već poznate načine. Vojska i mediji će neizbežno doći u sukob, a taj konflikt neće biti rešen na način koji će u potpunosti zadovoljiti obe strane. Vojska smatra svoju misiju plemenitom, naročito u odbrani nacionalnih interesa. Sklona je mišljenju da se mediji rukovode zahtevima tržišta, a da novinari sami sebi pridaju preterani značaj. Sa druge strane štampa, mada se o njoj često govori kao o ciničnoj, takođe ima visoko mišljenje o svojoj vokaciji. Sloboda štampe spada u slobode koje su u našoj zemlji najviše cenjene i neophodan je element postojanja informisanog građanstva. Mediji su skloni mišljenju da vojni zvaničnici čine sve što je u njihovoj moći kako bi izbegli otkrivanje bilo čega što oružane snage može prikazati u lošem svetlu.

Ne može se potpuno poreći opravdanost argumenata obeju strana”¹²³.

Koreni ovakvih latentnih tenzija su možda u pojavi koja nije tipična samo za vojsku, ali je u njoj izgleda česta. Kad god vojni ili civilni pripadnici tako liberalnih oružanih snaga kakav je *Bundesver* javno iznesu neki kritički ili različit stav, Ministarstvo odbrane biva o tome odmah obavešteno i reaguje zapanjujućom brzinom. Tada, po pravilu, neposredni starešina dobija naređenje da ispita situaciju, izvesti o tome zašto cela stvar nije sprečena na vreme i kakvi su koraci preduzeti. Naravno da starešine reaguju upravo onako kako su ih naučili: najbolji odgovor koji treba dati je taj da su preduzete disciplinske mere protiv "delinkventa". Delikventima se, naravno, naređuje da svaki budući tekst moraju prethodno dati na odobrenje. Ukoliko se suprotstave ili protestuju, bivaju prekomandovani ili na drugi način disciplinski kažnjeni, naravno, zbog drugih "objektivnih" razloga. Tako je bilo u već pomenutom slučaju potpukovnika Rozea¹²⁴, a isto se desilo i prilikom nedavne javne rasprave između medija i vršioca dužnosti nemačkog ministra odbrane Šarpinga (Scharping). Dok je Šarping u jednom od svojih članaka tvrdio da je predsednik SRJ Milošević koristio "plan potkovice" tokom NATO bombardovanja 1999. godine na Kosovu, mediji nisu mogli da pronađu nikakav dokaz o postojanju takvog plana. Tako su, na primer, jedan istraživač, koji se bavi pitanjima mira, i jedan general, koji je radio kao vojni savetnik OEBS-a u Beču, potvrdili na televiziji (juna 2000.) tvrdnju medija o nepostojanju "plana potkovice". Generalu je tada rečeno da njegov ugovor u OEBS-u neće biti produžen, što je, po njegovim rečima, bila namera Ministarstva odbrane i pre samog događaja. General je *de facto* smatrao da je otpušten po kratkom postupku (u roku od 8 dana), što još jednom eklatantno pokazuje kako komandni kadar današnjeg *Bundesvera* postupa s ljudima koji imaju hrabrosti da iznesu svoja mišljenja.

¹²³ "The Media and the Military in Peace and Humanitarian Operations" (*Mediji i vojska u mirovnim i humanitarnim operacijama*), Cantigny Conference Series Special Report, Chicago, Illinois, 2000, str. 36.

¹²⁴ Vidi fusnotu 38.

Odnosi između medija i vojske u Nemačkoj (kao verovatno i drugde) poseduju određenu provokativnu privlačnost, jer obe strane očito zavise jedna od druge. Mediji se mogu ponašati samozadovoljno kada od druge strane zahtevaju podatke, izjave itd. Vojsci su, opet, mediji potrebni kao posrednici vesti koje želi da saopšti javnosti. Ipak, ovde treba reći da saopštenja za javnost Ministarstva odbrane ili portparoli rodova vojske ne uživaju *per se* preterani kredibilitet. Generalno gledano, sve odista postaje vest tek onda kada dobije komentar novinara (bilo koje političke afilijacije). U tom smislu, oba igrača vojno-medijske igre sprovode uzajamnu prinudnu kontrolu, što je činjenica koje su očito i jedni i drugi svesni.

Sve u svemu, mediji u Nemačkoj, zbog već pomenutih okolnosti, ali i činjenice da su svi igrači dobro upoznati s pravilima igre, vrlo efikasno kontrolišu vojsku. Gotovo svaki list, politički magazin i TV stanica imaju svoje stručnjake za pitanja odbrane i bezbednosti, koji aktuelne događaje pokrivaju obilato i često. Protok informacija je uglavnom dobar u oba smera – informisani primalac informacija obično zna, na primer, koja politička partija koristi kog novinara za širenje svojih stavova. Mora se, međutim, priznati da je interes šire javnosti za odbranu i bezbednost prilično nerazvijen, što omogućava plasiranje raznovrsnih ideologija i argumenata. Javnost sve više na bezbednost gleda kao na konkurenta drugim sociopolitičkim ciljevima. Shodno tome, ona danas bezbednost povezuje sa zaposlenošću i stalnim prihodom, socijalnom sigurnošću, borbom protiv kriminala i zdravom životnom sredinom, dok u svojim preokupacijama vojnu bezbednost znatno niže rangira.

Što se tiče istraživanja u domenu vojne, odbrambene i bezbednosne politike, Nemačka odnedavno više liči na veliku pustinju, nego na forum u kome se vodi živa debata. Vojna sociologija kao društvena nauka primenjena u ovoj oblasti je, na primer, nazadovala i to naročito otkako je bivši ministar odbrane Rihe (Rühe) glavni centar ovakvih istraživanja, Institut za društvena istraživanja Nemačkih oružanih snaga (SOWI), iz Minhe- na proterao u Strausberg, seoce u okolini Berlina blizu granice sa Poljskom. Dok je ranije na čelu ovog instituta bio civilni akademik, SOWI je danas pod čvrstom vojnom komandom i, kao takav, radi pod gore pomenutim uslovima. Čak je i visoko

kvalitetno istraživanje koje sprovode naučnici od reputacije izloženo riziku da bude filtrirano i prilagođeno vojnim interesima i da time izgubi svoj naučni kredibilitet. Nezavisno i kritičko istraživanje vojne, odbrambene i bezbednosne politike danas uglavnom obavljaju pojedinci raštrkani po (civilnim i vojnim) univerzitetima i istraživačkim institutima koji, uglavnom, međusobno saraduju u okviru samoorganizovanih nacionalnih i međunarodnih radnih grupa.¹²⁵ Instituti, ili trustovi mozgova, koji imaju stalnu produkciju nezavisnih istraživanja iz ove oblasti ne postoje u današnjoj Nemačkoj. To bi se isto moglo reći i za oba univerziteta *Bundesvera – Führungsakademie* (Akademija za obuku rukovodećeg kadra) i *Zentrum Innere Führung* (Obrazovni civilni centar za razvoj rukovođenja).

4. Preostala pitanja

4.1 Građanin u uniformi pred novim izazovima – primena Innere Führung-a u kriznim vremenima

Na osnovu Ustava, prevashodni zadatak *Bundesvera* je odbrana. Ona je ograničena na odvratanje od napada na Nemačku ili na nekog od njenih saveznika. Upotreba nemačkih oružanih snaga u bilo koju drugu svrhu "koja nije odbrana" iziskuje eksplicitno ovlašćenje sadržano u Ustavu.

Druge aktivnosti koje nemačke oružane snage mogu preduzeti u slučaju krize ili rata su: zaštita civilnih postrojenja u Nemačkoj, obavljanje zadataka kontrole saobraćaja i, u svako doba, pružanje pomoći prilikom prirodnih katastrofa ili posebno teških nesreća kod kojih je takva aktivnost nužna radi efikasnog suočavanja s vanrednim okolnostima.

¹²⁵ Arbeitskreis Militär und Sozialwissenschaften (Radna grupa za vojsku i društvene nauke), AMS c/o <http://www.swinstbw.de>; European Research Group on Military and Society (ERGOMAS), <http://www.ped.gu.se/ergomas/default/html>; Inter-University Seminar on Armed Forces and Society (IUS) (Među-univerzitetski seminar o oružanim snagama i društvu), <http://www.b-sos.umd.edu/ius/>; i Research Committee 01 of the International Sociological Association (ISA) "Armed Forces and Conflict Resolution (Istraživački komitet 01 Međunarodnog sociološkog udruženja) <http://www.ucm.es/info/isa>.

Nakon ujedinjenja Nemačke, u parlamentu i javnosti došlo je do podele mišljenja oko učešća *Bundesvera* u akcijama van domicilne oblasti i u mirovnim misijama.

Godinama razvijan profesionalni koncept *Bundesvera* – da "odano služi Saveznoj Republici i hrabro brani zakone i slobodu nemačkog naroda"¹²⁶ – nije obuhvatao zadatke ovakvog tipa. Naprotiv, zbog iskustva iz II svetskog rata, čitava postavka Ustava i nemačkog vojnog zakonodavstva bila je usmerena na to da se jednom zauvek isključi mogućnost da nemačke oružane snage upotrebe vojnu silu iz bilo kojih drugih razloga, osim za odbranu vlastite teritorije i teritorija NATO saveznika.

Glavne političke partije Nemačke tog vremena – bilo da su učestvovala u vladi ili u opoziciji – našle su se zatečene velikom i suštinskom dilemom. Vlada je javno tvrdila da će, takozvani, *novi svetski poredak* postaviti nove zahteve pred veliku Nemačku nastalu nakon ujedinjenja. Međunarodna *zajednica država (Völkergemeinschaft)* će od Nemačke očekivati da preuzme svoj deo odgovornosti u zaštiti ljudskih prava širom sveta, u sprečavanju genocida i u očuvanju mira u svetu.

Parlamentarna opozicija žestoko se suprotstavljala takvom stavu, insistirajući na – kako su to nazvali – stvaranju konsenzusa čitavog nemačkog društva, koji bi, ako bude uspostavljen, rezultirao promenom Ustava. Samo ukoliko i kada bi bio postignut takav konsenzus, bilo bi moguće definisati jasnu post-hladnoratovsku ulogu *Bundesvera*.

U nemogućnosti da promeni Ustav prema svom viđenju (za to bi bili potrebni i glasovi opozicije), federalna vlada, sastavljena od Hrišćansko demokratske unije, Hrišćansko demokratske partije i Slobodne demokratske partije, promenila je njegovu primenu u praksi. Federalna vlada jednostavno je proglasila da su operacije očuvanja i sprovođenja mira, operacije NATO-a izvan oblasti koju pokriva, pa čak i da su borbene misije, poput onih tokom rata u Zalivu, kompatibilne sa Ustavom. Uprkos nedoumicama koje su se javile u javnosti i političkim partijama, kabinet federalne vlade je doneo odluku da snage *Bundesvera* budu angažovane u, takozvanim, humanitarnim operacijama u Somaliji, počev od avgusta 1992. godine, u osmatranju i spro-

¹²⁶ Akt o pravnom statusu vojnog personala, član 7

vođenju zabrane letova iznad Bosne i Hercegovine (1993) i u osmatranju sprovođenja embarga u Jadranskom moru, nametnutom bivšoj Jugoslaviji (1993).

Ova žestoka rasprava o novoj odbrambenoj politici Nemačke nije, na kraju, okončana političkim dijalogom i saglasnošću kako bi to bilo moguće očekivati u jednom razvijenom demokratskom društvu. Manji koalicioni partner, Slobodna demokratska partija (FDP) podržala je ovu odluku, ali je istovremeno najavila da i dalje dovodi u pitanje njen legalitet i da će se stoga pridružiti opozicionoj Socijaldemokratskoj partiji, koja se tim povodom već obratila Saveznom ustavnom sudu, što je u javnosti mahom komentarisano kao neuravnotežen potez.

Odluka suda iz jula 1994. godine u znatnoj meri potvrdila je vladino tumačenje Ustava, navodeći da nemački Ustav podržava svako vojno angažovanje *Bundesvera* koje je planirano, opremljeno i predvođeno u skladu sa vojnim principima, sve dok se ono odvija u okvirima kolektivnih odbrambenih saveza čiji je Nemačka član. Sud je u ovom kontekstu izričito pomenuo Ujedinjene nacije, NATO i Zapadnoevropsku uniju. Za takva angažovanja potrebno je, međutim, da prethodno bude izglasana jasna parlamentarna rezolucija (za koju je dovoljna prosta većina glasova).

Bilo je šokantno i, po svom krajnjem ishodu, neverovatno iskustvo kada je rukovodstvo *Bundesvera* upotrebilo trupe u Somaliji i na drugim mestima i time ih izložilo stvarnim sukobima. Vojnici, s jedne strane, polažu zakletvu da će "čuvati i braniti Ustav", dok se, s druge strane, od njih očekuje da se povinuju narednjima koja nemaju svoje pokriće u Ustavu i koja, u krajnjoj liniji, mogu biti protumačena i kao suprotna Ustavu. Duh *Innere Führung-a*, vođenje računa o potrebama podređenih (*Fürsorgepflicht*), mogao je biti lako protumačen kao zahtev da vojnici ne budu dovodeni u takve ambivalentne situacije. "Kraj hladnog rata je ozbiljno uticao na stanje duha u profesionalnoj vojsci, s obzirom da je uloga nemačke armije bila izričito vezana – i stoga sve vreme uživala podršku javnosti – za sovjetsku pretnju. Bilo je dosta nedoumica i rasprava o budućoj ulozi oružanih snaga, s obzirom na vojnu prošlost Nemačke koja je izazivala nelagodnost pri samoj pomisli da bi sila mogla biti upot-

rebljena u gotovo svim okolnostima koje ne podrazumevaju čistu samoodbranu".¹²⁷

Sami vojnici o kojima se radilo postavljali su pitanja da li su na osnovu "odredaba" (*Geschäftsgrundlage*) ugovora koje su sklopili sa vladom dužni da učestvuju u bilo kakvim drugim misijama, osim odbrambenih. "Svakom vojniku od karijere treba dati mogućnost da razmisli da li bi bio spreman da podrži nove zadatke *Bundesvera*. Na ovo pitanje treba odgovoriti sada, a ne neposredno pred upotrebu oružanih snaga. To bi suštinski doprinelo samopoštovanju (*Selbstfindung*) *Bundesvera* ... Tretiraju nas kao plaćenike do kojih se lako dolazi i to me nervira, iako se, u suštini, slažem s tim da ulogu *Bundesvera* treba menjati."¹²⁸

Međutim, ovakva kritika, koju su vojnici izrekli o budućim zadacima *Bundesvera* i načinima na koji je taj, očito bolan problem, bio rešavan u okviru vojske, retko se mogla javno čuti – uglavnom je prigušivana. Sa aspekta *Innere Führung-a*, takav odnos zaista je označio promenu u moralu trupa (*Truppenmoral*). Javna debata o neodložnim pitanjima s kojima se suočavala vojska oduvek je činila srž filozofije izražene u shvatanju nemačkog vojnika kao *građanina u uniformi*. Građani u uniformi ne praktikuju bespogovornu poslušnost. Naprotiv, oni izvršavaju naređenja, jer su uvereni u njihovu neophodnost (nezavisno prosuđivanje: *mitdenkender Gehorsam*). Radi ostvarenja tog cilja, trebalo je pre proglašenja zvanične politike detaljno razmotriti različita viđenja i mišljenja.

Odmah nakon ujedinjenja Nemačke i rata u Zalivu 1991. godine, bila je uočljiva tendencija urušavanja *Innere Führung-a*, ali to nije izazvalo veće protivljenje vojnih ili civilnih vlasti. Iznenađa i sasvim otvoreno, pripadnici "tvrde linije" u vojsci pokrenuli su debatu, tvrdeći da poseduju "vojni, a ne civilni

¹²⁷ The Economist Intelligence Unit, "Country Profile – Germany 1997-98." (*Profil zemlje – Nemačka 1997-98*), London, 10. oktobar 1997, str. 16.

¹²⁸ Intervju sa komandirima bataljona Nemačke armije, v. G.-M. Meyer: "Armee im Umbruch" (*Armija se radikalno menja*), German Armed Forces Institute for Social Research (SOWI), izveštaj br. 56, München 1991, str. 153.

etos" koji je , kako su govorili, "stvar prošlosti".¹²⁹ Njihov se etos "nalazi u kategorijama zakona i slobode, u službi je zajedničkih interesa i sunarodnika, i znači, bude li potrebno [naš eventualni] ulazak u rat ... Reč 'rat' se sve više i više potiskuje u pozadinu ... Narušili smo čvrst i stalni princip da jedna vojska mora pre svega biti sposobna da vodi rat ... Sve treba da bude u funkciji borbene spremnosti *Bundesvera*: obuka, oprema i organizaciona struktura". Rat, a ne mir – govorili su – predstavlja izraz vanredne situacije.¹³⁰

Mora se priznati da je kredo generala fon Kilmansega (von Kielmannsegg), po svoj prilici, postao osnovni princip kojim se rukovodi današnji *Bundesver* – sve je u funkciji borbene spremnosti *Bundesvera*: obuka, oprema i organizaciona struktura. Snage za reagovanje u kriznim situacijama (kako su nazvane borbene trupe) promenile su *Bundesver* u gotovo svakom pogledu i verovatno će ga i dalje menjati.

Nije nimalo neobično što je ova promena uticala na identitet vojske i način na koji ona sebe sagledava. Vojnici od karijere, koji su ušli u *Bundesver* nakon odluke Saveznog ustavnog suda iz jula 1994. godine, prihvatili su, moglo bi se reći, da učestvuju u borbenim operacijama po ugovoru. Većina "starijih" dobrovoljaca je ili napustila *Bundesver* na osnovu rešenja o prevremenom penzionisanju ili se manje-više prilagodila novoj situaciji. Danas niko ko se protivi novim zadacima *Bundesvera* ne može da ostvari karijeru u vojsci.

Možda zbog ovakvog usmerenja ljudi koji su danas u vojnoj službi, neuvažavanje osnovnih principa *Innere Führung-a* od strane vojnih i političkih elita ne izaziva toliku pažnju javnosti kao što bi to ranije bio slučaj. Premda nisu spremni da budu direktno citirani, neki visoki generali kritikuju nepostojanje otvorene debate u oružanim snagama, što – ako ne zvanično, onda u stvarnosti – učutkuje *građane u uniformi*. "Postoje svi razlozi

¹²⁹ Up. General-major Adolf Graf von Kielmannsegg: "Der Krieg ist der Ernstfall" (*Rat je izraz vanredne situacije*), *Truppenpraxis*, mart 1991, str. 304.

¹³⁰ General sa tri zvezdice Helge Hansen, bivši glavnokomandujući Nemačke armije, *FOCUS*, 19. april 1993, str. 11.

za zabrinutost zbog današnjeg *Innere Führung-a* ... Kao i 1960-ih godina, u toku je tiha promena koju javnost gotovo i ne primećuje. *Bundesver* je odustao od znatnog dela svoje unutrašnje liberalnosti. Kritika nije dobro prihvaćena i šteti karijeri, a u najboljem slučaju, kritičar ne snosi posledice. Koncept *Innere Führung-a* je sveden na čisto socijalnu tehniku čiji je jedini cilj da odnosi između činova funkcionišu što je moguće bolje. Danas je *Innere Führung* sveden na ono što bi tradicionalisti rekli – postupajte prema svojim podređenima na pristojan način, a što je, prema njihovom zaključku, tako još od starog nemačkog *Wehrmacht-a* iz II svetskog rata”.¹³¹ Izgleda da brojni politički i vojni rukovodioci vide *Innere Führung* kao koncept napravljen za doba mira koji, poput misije *Bundesvera*, danas mora biti prilagođen uslovima borbe.

Ovakav trend podržavaju vojnici od karijere koji su se još više okrenuli ka konzervativnim političkim uverenjima, dok su oni koji su nakon 1991. prevremeno penzionisani bili, uglavnom, liberalno nastrojeni, pa je tako njihovim odlaskom u službi ostalo više konzervativaca. Izgleda da se i novajlije regrutuju iz istih političkih struja: nedavna anketa je otkrila da ubedljiva većina oficira (65%) na oba univerziteta *Bundesvera* podržava stavove desnice. Ovo, međutim, ne ugrožava ni demokratiju u Nemačkoj, ni civilnu političku kontrolu nad oružanim snagama. *Bundeswehr* je danas očigledno na putu da počne da liči na druge oružane snage koje imaju već dugo iskustvo žestokih vojnih intervencija i borbi u inostranstvu. Svidalo se to nekom ili ne, *Bundesver* se očito pretvara u profesionalnu vojsku u kojoj prednost imaju stare vojničke vrednosti, poput "misije", "služenja svojoj zemlji", "reda i poslušnosti", "nesebičnosti" i sličnih. Vojnički duh ponovo počinje da vlada nekada liberalnim *Bundesverom* kao doprinos novom dobu koje, manje-više otvoreno, promovira vojna i politička rukovodstva.

¹³¹ B. Fleckenstein u: P. Klein i A. Prüfert, urednici, "Militär und Wissenschaft in Europa – Kritische Distanz oder hilfreiche Ergänzung?" (*Vojska i nauka u Evropi – odnos koji se opasno hladi ili odnos uzajamno korisne komplementarnosti?*), Nomos, Baden-Baden, 1998, str. 15.

4.2 Usamljena vojska: bez jasnih političkih smernica

Koncept *vojnog profesionalizma* uči nas da ljudi koji služe u vojsci moraju steći subjektivan osećaj za delovanje u oblastima koje su od vitalnog značaja za društvo i da moraju biti uvereni da će im to društvo, za uzvrat, odati poštovanje, pružiti poverenje, dati prestiž i privilegije.¹³² Društvo se mora pomiriti sa činjenicom da vojnicima dopušta – i da ih, ponekad, i podstiče da čine stvari koje su uglavnom zabranjene u samom civilnom društvu – da zakonito koriste smrtonosno nasilje i ubijaju ljude, ukoliko je to potrebno i ukoliko im je to naredeno. S druge strane, i samim vojnicima dobrodošao je pristup koji odobrava njihovo ponašanje – neuporedivo im je lakše da upražnjavaju svoju vojnu veštinu kada su sigurni da društvo u celini odobrava njihovo delovanje. Stoga se isticanjem činjenice da se demokratska društva rukovode principom "primata politike nad vojskom" teško može naneti gora uvreda vojnicima od one kada ih sumnjiče da deluju kao plaćenici.

Međuzavisnost političkog i vojnog rukovođenja počiva na najmanje tri važna stuba. Naime, na tome da vojska vidi da politički akteri stvarno daju jasne smernice, da vojni stratezi smatraju da imaju na raspolaganju dovoljno vremena za utvrđivanje i sprovođenje svojih strategija i da drže da im je dato dovoljno sredstava za ostvarivanje tog zadatka. Kada ovi zahtevi nisu u celosti ispunjeni, vojno rukovodstvo počinje da gubi orijentaciju i samopoštovanje. Postaje podložno uverenju da

¹³² Za detaljnije razmatranje "vojnog profesionalizma", up. J. Kuhlmann, urednik, "The Present and the Future of the Military Profession – Views of European Officers" (*Sadašnjost i budućnost vojnog profesionalizma – gledišta evropskih oficira*), German Armed Forces Institute for Social Research ŠSOWI], *FORUM International*, tom 18, Strausberg 1996, <http://www.swinstbw.de>; <http://www.juergenkuhlmann.de>; M. Nuciari: "Rethinking the Military Profession: Models of Change Compared" (*Preispitivanje vojne profesije: uporedni modeli promena*), kao i G. Caforio i M. Nuciari, "The Officer Profession: Ideal-type" (*Profesija oficira: idealan oficir*), oba teksta objavljena u: G. Caforio, urednik, *The Military Profession In Europe, Current Sociology*, tom 42, br. 3, zima 1994. Vidi, takođe zanimljive opaske E. Kira (Kier) o organizacionoj kulturi vojske: "Imagining War: French and British Military Doctrine Between the Wars" (*Zamišljeni rat: francuske i britanske vojne doktrine između dva rata*), Princeton University Press, 1998, str. 27.

nije vrednovano onoliko koliko bi trebalo. Takođe, počinje da smatra kako obavlja jedan dragocen posao, ali i da se pita hoće li civilno društvo dati dovoljno sredstava za njegovo obavljanje.¹³³

Kada jednom dođu do izražaja, takvi stavovi – makar bili izazvani samo hipotetičkim uzrocima – teško mogu biti otklonjeni. Nemačke oružane snage su se početkom 1990-ih našle u takvoj situaciji. Njene se posledice do današnjeg dana ozbiljno ogledaju u moralu i atmosferi u jedinicama, u predstavi koju pojedinac ima o samom sebi i u njegovom zadovoljstvu poslom. Dugoročno gledano, one su čak loše uticale i na očuvanje postojećih i regrutaciju novih snaga. Kada je, na primer, neposredno nakon ujedinjenja Nemačka bila pod pritiskom da se aktivno i vojno uključi u rat u Zalivu 1991. godine, kancelar Kol (Kohl) i njegovi ministri inostranih poslova i odbrane izjavili su da takva misija nije dozvoljena na osnovu nemačkog Ustava, a onda bukvalno nestali sa političke scene kada se radilo o tom pitanju. Stoga najviši politički organi (parlament i vlada) – čijem su se primatu vojnici dotle podređivali – jednostavno nisu znali kako da adekvatno usmere vojnike tokom situacije pune izazova, kakva je bila spajanje dveju nemačkih vojski, a koja je, razume se, iziskivala jedan konzistentan koncept odbrane i bezbednosti. Vojska je tada, na vlastiti rizik, dala jedinicama smer-nice koje su, da tako kažemo, bile "samo za internu upotrebu". Kritičari su istovremeno tvrdili da će vojska sprovesti novu odbrambenu politiku i definisati sopstvene ciljeve bez prethodne političke autorizacije, čime će ugroziti primat političkih pitanja nad vojnim. To je bilo tačno, ali, pošto je neko morao da bude kriv, krivica je pripisana samo načelniku Generalštaba federalnih oružanih snaga koga je kritikovao ministar odbrane,

¹³³ Jednim komparativnim empirijskim istraživačkim projektom iz 1991/1992. (koji je obuhvatio Čehoslovačku, Nemačku, Veliku Britaniju, Grčku, Francusku, Italiju, Švedsku i Švajcarsku) otkriveno je da ogromna većina (80-90%) ispitanika među oficirima ocenjuje "pažnju koju političari poklanjaju stručnim stavovima vojnih profesionalaca" kao "veoma veliku/veliku" što ih profesionalno zadovoljava. Međutim, samo se manjina (10-15%) izjasnila kao veoma zadovoljna stvarnim iskustvom kroz koje je prošla. Up. J. Kuhlmann, urednik, "The Present and the Future of the Military Profession – Views of European Officers", loc. cit. str. 40.

mada ni on *de facto* nije sprečavao "vanredne" aktivnosti načelnika Generalštaba.

Pojava da oficiri ostaju usamljeni nije tipična samo za *Bundesver* i dosta je prisutna u svim vojskama koje podržavaju primat politike. Štaviše, ona je neizbežna, jer se radi o drugom licu medalje. Švedske ukupne vojne snage su se, na primer, odjednom našle u sličnoj zamršenoj situaciji u periodu 1998/1999. godine. Ranije su pred sobom imale prilično siguran dugoročan plan i stabilan mandat, ali su se ovog puta suočile sa stalnim smanjivanjem budžeta i strateškim rukovođenjem koje je bilo i suviše sporo i neprecizno za novu bezbednosnu klimu. Neraspoloženje oficira očito nije bilo samo rezultat smanjenja budžeta. Pre bi se moglo reći da su bili iritirani nepostojanjem jednog stabilnog procesa planiranja, naročito u pitanjima budžeta. Stav vojske prema efikasnosti vojno-političke povezanosti naročito je narušen paralizom do koje je došlo na vrhu švedskog političkog sistema. Iskustvo pokazuje da se takvi stavovi o nepostojanju poverenja između političkog i višeg vojnog rukovodstva brzo šire i stižu do svakog regruta i podoficira. Švedski oficiri su se osećali nesigurnim i napuštenim u pogledu svojih tekućih i budućih izgleda. Bili su nezadovoljni uočenim nedostatkom konsultacija o promenama u odbrambenim snagama i nepostojanjem rukovodstva koje je u stanju da sprovede te promene. Pitali su se zašto su uopšte potrebni i tvrdili kako gotovo ništa nije preduzeto u pogledu neizvesnosti njihove uloge u odbrani.¹³⁴

Comment [JMC1]: ???

Comment [JMC2]: ???

Mada žestoko žudi za stabilnošću, *Bundeswehr* je (od vremena izazova koje su nosili ujedinjenje i spajanje sa vojskom bivše DDR početkom devedesetih) stalno izložen promenama i neizvesnostima. Čak se i danas – a tako će biti i ubuduće ako je suditi po nalazima komisije fon Vajzekera (von Weiszäcker) i najavljenim planovima Ministarstva odbrane – još uvek nalazi u teškoćama pokušavajući da konačno stabilizuje svoj planirani

¹³⁴ Up. J. Kuhlmann: "Manning Defence Forces – The Issue of Conscription" (*Popunjavanje oružanih snaga ljudstvom – pitanje obavezne regrutacije*), objavljeno u: A. Weibull i J. Kuhlmann, urednici, *Facing Uncertainty. Report No 2 (Suočavanje s neizvesnošću. Izveštaj br. 2)*, loc. cit, str. 59. (<http://www.juergenkuhlmann.de>).

imidž i organizaciju. Nemačka vojska se, očito, još uvek rve sa internom konfuzijom koja je, u suštini, daleko više uzrokovana finansijskim ograničenjima, nego zahtevima za primenu novog koncepta odbrane i bezbednosti. Stanje morala u jedinicama je loše i prenosi se na nove garnizone koji su višestruko uvećani tokom tranzicije i gotovo nikad nisu vraćeni na neki, manje-više, normalan nivo. Vojnici znaju da oružane snage u koje se sve manje ulaže nude sve lošije izgleda za napredovanje u karijeri. Nemački vojni ombudsman stalno upozorava da će sve veći jaz između sredstava i zadataka "dovesti do frustracija". Uprkos zvaničnim obećanjima da će planiranje ubuduće biti stabilno, "vojnici" koji poseduju osećaj za realnost gajice sumnje u pogledu daljih smanjenja u budžetu, koja će ponovo pokrenuti procese reorganizacije".

Podsećajući parlament i vladu na suštinski značaj koji stabilno planiranje ima za vojsku, *Deutsche Bundeswehr-Verband* je prvi put nakon II svetskog rata pozvao svoje članstvo, komandne oficire i političare, da u uniformama učestvuju na demonstracijama u Berlinu i time poruče – što je mnogo, mnogo je. Ne može se očekivati od *Bundesvera* da igra u ligi šampiona – kao u slučaju Bosne i Kosova – a da pritom za utakmicu bude opremljen i finansiran kao da je reč o drugorazrednom timu. Bila bi to izdaja poverenja koje vojnici imaju u parlament i vladu, ukoliko bi uredno planiranje budućnosti bilo izloženo stalnom preispitivanju zbog nedostataka sredstava u budžetu.¹³⁵

Ne treba biti talentovan prorok, pa predvideti da su izgledi za uspostavljanje većeg poverenja između nemačkog političkog i vojnog rukovodstva loši, jer nisu otklonjeni uzroci nezadovoljstva. Ministar odbrane Šarping je prosledio celovit plan za budućnost *Bundesvera* na osnovu kojeg bi trebalo planirati budućnost vojske, a koji, u stvari, znači potpuno novu organizaciju snaga. Zapitan zašto taj plan nije prethodno razmatran u javnosti i parlamentu, odgovorio je da je jedinicama i pojedinačnim vojnicima koji imaju porodice stabilnost potrebna odmah i

¹³⁵ Na protestu se okupilo oko 5.200 vojnika svih činova. V. "Der Protest findet im Saale statt. Bei der *Bundeswehr* wächst der Zorn über die Sparpläne der Regierung" (*Protest iza zatvorenih vrata. Bes Bundesvera zbog namere vlade da smanji rast budžeta*), *Süddeutsche Zeitung*, 13. septembar 1999.

sada. Ali, to je samo naizgled tačno. Naime, plan počiva na nestabilnim osnovama, jer su opozicija, koalicioni partneri, pa čak i kolege iz njegove sopstvene partije ozbiljno doveli u pitanje polazišta centralizovanog planiranja kao što su raspoloživa finansijska sredstva i pitanje obavezne regrutacije. Obavešteni kritičari i mediji predviđaju da će u jedinicama ponovo nastupiti konfuzija nakon narednih saveznih izbora (2002) i to bez obzira da li će ih ili neće dobiti sadašnja vlast. I vojnici su toga svesni. Političke smernice i kontrola vojske su i stvar kredibiliteta, naročito u slučaju vojnih profesionalaca koji svoj poziv smatraju plemenitim i osećaju – da ponovo citiramo Moskosa – veliku privrženost društvu u celini.

4.3 Mit o obaveznoj regrutaciji kao čuvaru nemačke demokratije

Ponovno naoružavanje Nemačke 1956. godine imalo je kao politički cilj stvaranje *Bundesvera* “koji je u potpunosti integrisan u nemačko društvo i prožet tim društvom... Vojnici treba da budu regrutovani što je neposrednije moguće iz svih slojeva nemačkog društva. Oni treba da budu partneri profesionalnom oficirskom kadru koji će biti regrutovan na sličan način. Stvaranje klase oficira trebalo je da garantuje raznolikost regrutne politike u Nemačkoj, a potom i politike koja se primenjuje kod unapređivanja. Ove pretpostavke bile su odraz nemačkog društva i delovale su kao kontrateža svakoj promeni ove raznolikosti”.¹³⁶

Što se tiče obavezne regrutacije, politički stratezi tog vremena nisu mogli znati da njihove namere na duge staze neće biti ostvarene. Sve veći broj protivnika služenja vojske podelio je nemačke mladiće, koji podležu regrutaciji, na dva gotovo jednaka dela. Polovina koja se protivila da služi pod oružjem bila je (a i danas je) politički više levo i liberalno orijentisana i višeg nivoa obrazovanja, dok su oni koji su se opredelili za službu pod oružjem poticali (i dalje potiču) iz suprotnih slojeva

¹³⁶ C. M. Kelleher: “Fundamentals of German Security: The Creation of the *Bundeswehr* – Continuity and Change”, loc. cit. str. 25.

društva.¹³⁷ Poželjan pluralitet u redovima regrutovanih vojnika i podoficira doživeo je neuspeh zbog činjenice da je odbijanje obaveznog služenja vojnog roka *de facto*, mada ne *de iure*, izraz slobodne volje nemačkih mladića na koje se to odnosi (od 1984. i nadalje).¹³⁸

Bez obzira na ovakvu situaciju i dalje trendove, kreatori politike (više nego vojno rukovodstvo) danas zvanično favorizuju personal koji je regrutacijom ušao u *Bundesver*, ne gledajući pritom na ono što se u tom smislu radi u zemljama koje okružuju Nemačku i potpuno ignorišući jednoglasne suprotne kritičke stavove informisane nemačke (uistinu, prilično male) javnosti.

Pojednostavljena logika prema kojoj obavezna regrutacija čuva i čuvaće nemačku demokratiju predstavlja jednu nekonzistentnu zbirku raznih argumenata¹³⁹ koji, u suštini, mogu biti podeljeni na tri glavne podgrupe. Na osnovu prve, obavezna regrutacija se smatra adekvatnom merom za izbegavanje vojne *države u državi*. U drugoj se tvrdi da postoji prirodan afinitet između demokratije i obavezne regrutacije, dok treća na obaveznu regrutaciju gleda kao na odlično sredstvo za ugradnju oružanih snaga u društvo.

¹³⁷ H.U. Kohr: "Rechts zur Bundeswehr, links zum Zivildienst? Orientierungsmuster von Heranwachsenden in den alten und neuen Bundesländern Ende 1992" (*Prava za Bundesver, levica za Zivildienst? Strukuralna orijentacija adolescenata u starim i novim provincijama 1992*), German Armed Forces Institute for Social Research (SOWI), *Arbeitspapier* (radni tekst) br. 77, München, 1993. Jasna pozitivna korelacija između desne političke orijentacije i afiniteta prema *Bundesveru* nastavljena je 1998. u bivšoj DDR. U SR Nemačkoj je i dalje relevantna, mada dosta oslabljena. Up. A. Heikenroth, "Wer will zur Bundeswehr? Eine Potenzialanalyse" (*Ko je spreman da služi Bundesveru? Analiza jednog potencijala*), SOWI, *Arbeitspapier* br. 123, Strausberg, januar 2000

¹³⁸ Opširnije vidi J. Kuhlmann, "Zivildienst in Germany: A Clever Deal for Both the Government and Welfare NGOs", loc. cit.

¹³⁹ O ranijem političkom stavu nemačke vlade u vezi s obaveznom regrutacijom, v. "German White Paper on Defence", 1994, loc. cit, str. 85, a mnogo manje ideologiziranu izjavu sadašnjeg ministra odbrane Šarpinga, v. sajt <http://www.bundeswehr.de> izvori, II 5. "The Bundeswehr – a Conscript Army" (*Bundesver – regrutovana vojska*). Za detaljniju analizu ovog pitanja, v. J. Kuhlmann, "Manning Sweden's Defence Forces – The Issue of Conscription," loc. cit.

Hipoteza o "državi u državi"

U raspravama koje se danas vode u Nemačkoj (u kojoj je nova vlada od oktobra 1998) izgledi da će problem države u državi za-
dobiti ikakav kredibilitet kada bude pokrenut u javnosti, su veoma
slabi. Strah da bi *Bundesver*, u celosti sastavljen od dobrovoljaca,
mogao u nekom trenutku formirati opasnu državu u državi, kao i
postavka da obavezno služenje vojnog roka sprečava da se *Bun-
desver* izoluje od društva ili inklinira ka mešanju u pitanja unu-
trašnje politike,¹⁴⁰ smatra se izuzetno neosnovanim – od strane
običnog sveta, kao i političkih i vojnih elita – kada se imaju u vidu
savremeni sociopolitički uslovi u Nemačkoj. Neki učesnici rasp-
rave o ovom pitanju prihvataju da – idealno gledano – regru-
tovano ljudstvo može uravnotežiti civilno-vojne odnose time što u
oružanim snagama odražava društvenu raznolikost, ali pod uslo-
vima opšte, a ne selektivne regrutacije (što nije slučaj u Nema-
čkoj). Drugi istovremeno ističu da može biti posegnuto za drugim
sredstvima, pre svega za jednom dejstvujućom civilnom poli-
tičkom kontrolom oružanih snaga koja je lakše primenjiva i koja
efikasnije sprečava stvaranje države u državi, nego obavezna re-
grutacija mladih.

Ne treba zaboraviti da 57% vojnog personala *Bundesvera*
čine profesionalni vojnici i privremeni dobrovoljci koji su u
službi na određeno vreme.¹⁴¹ Na osnovu čvrstih principa *Innere
Führung-a*, ovi oficiri, podoficiri i vojnici, koji su dugo u služ-
bi, stalno prolaze civilno obrazovanje i obuku na pripremnim

¹⁴⁰ Za slične nedoumice u Belgiji i Holandiji, v. P. Manigart i J. van der
Meulen, "Zero-Draft in the Low Countries: The Final Shift to the All Volun-
teer Force" (*Nulta regrutacija u Beneluksu: konačan zaokret ka dobrovol-
jačkoj vojsci*) *Armed Forces and Society*, zima 1997, str. 323: "Čak iako u
savremenoj istoriji kako Belgije, tako i Holandije, nije bilo mnogo razloga za
sumnju da vojska pati od nedostatka demokratije, pitanje je tretirano kao da
stvarno postoji. Naročito su neki pripadnici levice podsticali raspoloženje da
na generale i pukovnike treba pažljivo motriti i da regrutacija deluje kao me-
hanizam sprečavanja 'države u državi'... Pokretanje postupka za ukidanje
obavezne regrutacije postalo je moguće jer je 'politička levica prestala da stra-
huje od profesionalne vojske'."

¹⁴¹ Računa se da će se od 2002. godine nadalje učešće dobrovoljaca u no-
voj strukturi oružanih snaga popeti na 72%.

kursevima za dalje napredovanje u karijeri. Moglo bi se reći da je zbog toga osnovni vojni personal uopšte bolje politički informisan i bolje shvata političke procese i specifičnosti od prosečnog civila. Oni koji *Bundesver* optužuju kao *državu u državi*, u stvari, zanemaruju tu činjenicu – što je još jedan razlog zašto se ovom pitanju ne pridaje preterano veliki značaj u savremenoj Nemačkoj.

O povezanosti demokratije i regrutacije

Argument koji se često čuje prilikom rasprava o organizacionoj formi *Bundesvera*, a po kojem regrutacija drži lažan monopol, suočen je sa istim nedostatkom kredibiliteta i to ne samo zato što *Bundesver* predstavlja jednu *de facto* mešovitu oružanu silu. Niko neće posumljati, na primer, da su Velika Britanija, Francuska ili Belgija demokratske države samo zato što se njihove oružane snage zasnivaju na principu dobrovoljnosti.

Kritičari ističu činjenicu da je opšta regrutacija tokom istorije predstavljala instrument kojim je mobilisan ogroman broj vojnika za ostvarivanje vojnih ciljeva, a ne instrument čija je svrha bila unapređenje demokratskih struktura. Regrutacija i koncept velikih ratova postali su sijamski blizanci koji su stvarali preduslove za sve ratove 19. i 20. veka.¹⁴² U Nemačkoj su “generacije političara, vojnika, parlamentaraca i novinara učestvovala u raspravi o tome u kojoj su meri regrutacija i demokratija međusobno povezane i jesu li, čak, i komplementarne. Ovakva teza postala je kredo Banske Republike i DDR ... Da će regrutacija obrazovati jednu demokratsku armiju ... jeste politički produkt traganja za političkim konsenzusom koji će imati legitimitet ... Korišćeni su argumenti iz istorije, a istorija je još jednom poslužila kao kamenolom iz kojeg su vađeni samo fragmenti koji su se činili neophodnim za izgradnju jedne nove, veštačke strukture istorijsko-političkog identiteta. Suprotan stav ... da se vojska i demokratija međusobno isključuju, bio je svih ovih godina mnogo prisutniji u Nemačkoj, nego što je

¹⁴² Up. J. Rose: “Die prekär gewordene Legitimität der Wehrpflicht – Anmerkungen zu einer unerwünschten Debatte”, loc. cit, str. 33.

to poznato. Bio je tolerisan, ako ne i ignorisan kao nepostojeći".¹⁴³

S obzirom da vojne organe odlikuje princip reda i poslušnosti, što ih u suštini čini stranim elementima u demokratskim društvima, važno je demokratizovati vojne strukture i procedure, ali tako da pri tome ne bude ugrožena sposobnost vojske da vrši svoju misiju. Pitanje koje se postavlja na ličnom nivou nije koliko građanskih prava treba oduzeti pojedincu u vojsci – kako dobrovoljnom, tako i regrutovanom – već koliko prava treba *zadržati* da bi on ili ona bili građani koji imaju specijalnu misiju, građani u uniformi.¹⁴⁴

Ni istorija, ni savremena stvarnost ne ukazuju na bilo kakvu nužno logičnu međuzavisnost između politike i organizacionih formi njihovih oružanih snaga. Stoga treba dovesti u pitanje prednost koja se u debatama daje regrutovanim snagama kao najprikladnijoj formi u demokratskim društvima. Zaštitni znak odbrambenih snaga demokratskih društava jeste efikasna civilna kontrola oružanih snaga. Forme mogu biti menjane i menjaju se kada se za to ukaže potreba.

O regrutaciji kao integraciji Bundesvera u društvo

Koncept o tome da regrutacija čvrsto vezuje oružane snage i društvo je popularan, ali su načini i sredstva da se tako nešto ostvari i dalje nejasni i obavijeni maglom. Pa ipak, to je korišćeno kao glavni argument otkako je prvi put uvedena regrutacija i to bez obzira na vrstu društva u kojem je postojala – bilo da se radilo o diktaturi ili demokratiji. Sa aspekta civilnog dru-

¹⁴³ D. Bald: "Sechs Legenden über Wehrpflicht und Militär" (*Šest legendi o regrutaciji i demokratiji*), *Blätter für deutsche und internationale Politik*, br. 6, 1997, 731. Uporedi, takode: "Die Wehrpflicht in Staat und Gesellschaft: Sieben Legenden aus der Geschichte des Militärs" (*Regrutacija u državi i društvu: sedam legendi vojne istorije*), J. Groß and D. S. Lutz, urednici, *Wehrpflicht ausgedient* (*Regrutacija je imala svoje zlatno dobra*), loc. cit, str. 129.

¹⁴⁴ "Čini se da je demilitarizacija ili 'civilijanizacija' holandskih oružanih snaga neizbežan i apsolutan imperativ da bi oružane snage opstale kao integralni deo društva". W. Scheelen, "Recent Research on Armed Forces in the Netherlands" (*Nedavno sprovedeno istraživanje o oružanim snagama u Holandiji*), objavljeno u: J. Kuhlmann, urednik, *Military Related Social Research. An International Review, FORUM International*, tom 8, München, 1989, German Armed Forces Institute for Social Research [SSOWI], str. 35.

štva koje traži ispunjenje osnovnih bezbednosnih zahteva, regrutacija može delovati kao medijator između društva i oružanih snaga, pod uslovom da građani žele da doprinesu bezbednosti tako što će voljno pustiti svoju decu da služe vojsku. Sa svoje strane, pojedinac koji se regrutuje može premostiti jaz između civilnog i vojnog sveta kada mu, pored bezbednosti, budu zadovoljene i lične potrebe i kada služenje vojske doživljava kao opravdan i smislen doprinos koji kao pojedinac može dati društvu. Ovakvi pogledi su u prošlosti uvek bili pokretački motivi obaveznog služenja vojnog roka. No, pre nego što ih sagledamo kao garant daljeg opstanka regrutacije, moramo ih testirati u uslovima današnje Nemačke.

Često se poteže argument – uverljiv na prvi pogled – da regrutovano osoblje "unos i oružane snage elemente svakodnevnog života, jer tokom služenja vojnog roka ostaje u vezi sa svojim društvenim okruženjem, dok istovremeno utiče na vojni život".¹⁴⁵ Još neke poruke koje je moguće pročitati između redova izgledaju isto tako prijatne. Naime, u nemačkoj *Beloj knjizi o odbrani* iz 1994. godine navedeno je da bi oružane snage regrutacijom "ostale u tesnom kontaktu sa svakim segmentom populacije, naročito sa mladom generacijom" ili bi njom regrutovano osoblje obezbedilo da društvo "bude zainteresovano za vojsku", jer bi oružane snage bez njih bile odsečene od promena u društvu.

Da li ovakve tvrdnje odražavaju realnost ili ne, zavisi, naravno, od određenih okolnosti u određenim društvima i od određenih načina na koje se regrutovani personal inkorporira u oružane snage. Ovo, međutim, iziskuje neke skeptične napomene. Pre svega, čak se i u izuzetno liberalnim vojskama obično precenjuje učestalost i intenzitet kontakata između viših i nižih činova. U nemačkom *Bundesveru* je, na primer, socijalna distanca između oficira, naročito između komandanata jedinica i regrutovanog osoblja, izuzetno velika, dok je, u poređenju s

¹⁴⁵ Zentrum Innere Führung, "Wehrpflichtarmee – Freiwilligenstreitkräfte. Ein Vergleich. Eine Zusammenstellung der Argumente" (*Vojni centar za razvoj rukovođenja i civilno obrazovanje: Regrutovana vojska – vojska sastavljena od dobrovoljaca. Zbirka uporednih argumenata*), Koblenz, radni tekst, 1994

njom, uticaj regrutovanog osoblja na komandante mali i sve to uprkos konceptima *Innere Führung-a* i *građanina u uniformi*.

Glavni cilj regrutacije nije inkorporiranje civilnih vrednosti u vojnu kulturu, već, moglo bi se reći, uvođenje demokratskih i civilnih normi na mala vrata. Nametanje funkcionalnih zahteva vojne službe regrutovanom personalu (ali i dobrovoljcima) primenom autoritarnih sredstava ili zabrana odmah bi pokrenulo pitanje smisla takve službe u jednom demokratskom društvu. Dugoročno gledano, regrutovani personal koji je odrastao u demokratskom civilnom okruženju ne bi prihvatio sistem koji počiva na hijerarhiji i poslušnosti. To bi značilo da adaptiranje treba da bude nusproizvod razumnog komandovanja i kontrole, koji bi bili u interesu samih oružanih snaga, te bi bilo efikasno, jer bi ga prihvatilo regrutovano osoblje. Međutim, može se dovesti u pitanje osnovna hipoteza po kojoj je, generalno gledano, oružanim snagama sastavljenim od dobrovoljaca potrebno takvo pobošljanje. Reč je o prilično zastarelom i pogrešnom shvatanju da se profesionalnim snagama – barem u razvijenim evropskim zemljama – rukovodi upotrebom grubih društvenih manira i glasnih tonova koji odjekuju terenom za obuku. Starešine koje dominiraju samo zahvaljujući svom glasovnom volumenu su u manjini. Postavlja se pitanje zašto bi vojnici od karijere, kada stupe u oružane snage, menjali ponašanje stečeno tokom civilne socijalizacije. Pa čak i kada bi se ovako opravdano rezonovanje pokazalo netačnim, bilo bi prilično apsurdno koristiti regrutaciju kao kompenzaciju za takav deficit. To u najboljem slučaju može biti samo pozitivni propratni efekat, a ne jedini i isključivi argument u prilog regrutacije.

U svakom slučaju, ljudi u celini neće ignorisati ili biti manje zainteresovani za vojna pitanja sve dok regruti budu pričali svojim roditeljima, rođacima, prijateljima i drugovima da prema njima dobro postupaju, da rade posao koji ima smisla i da služenje vojske i nije tako loše kao što su mislili. A i zašto bi govorili nešto drugo kada se tu očito ništa drugo ne može dodati? S druge strane, da li bi podrška društva oružanim snagama bila veća ako bi se regruti beskonačno dosađivali, bili maltretirani i gubili dragoceno vreme? Tada bi regruti postali vrlo efikasni prenosioци loših vesti, a to je ono od čega svaki oficir zazire. Sve u svemu, samo su zadovoljni regruti korisni agenti za odno-

se sa javnošću i kao takvi su još dragocenjiji kada su im godišta rođenja bliža.

Oni koji još danas tvrde da je regrutacija "instrument socijalizacije", "ritual prelaska" u zrelo doba od koga i pojedinac i društvo imaju koristi,¹⁴⁶ zanemaruju društvenu svest savremenih liberalnih društava, koju već dugo karakterišu individualizam, subjektivizam i hedonizam.¹⁴⁷ Ova *promena u sistemu vrednosti* stavlja naglasak na nezavisnost ličnosti, samostalno odlučivanje i samodokazivanje, a to su ciljevi koji su retko ostvarivani u vojnom okruženju, pa čak i kada je ono otvoreno i liberalno. Stoga ranije tradicionalne uloge oružanih snaga – poput "škole za naciju" koja na sebe preuzima zadatak "civilnog obrazovanja građanina" ili personifikuje "muške vrline" – više ne privlače mlade ljude i nisu više toliko cenjene. Privrženost društvu, naciji i državi ima drugorazrednu ulogu u životnim planovima mladih ljudi. Svi oni mahom smatraju da su plaćanjem poreza već odgovorili svojim obavezama, da služenje društvu treba da obavljaju profesionalci ili da ono treba da bude organizovano na dobrovoljnoj osnovi. Štaviše, vojni establišmenti na Zapadu su uglavnom protiv toga da budu "završni razredi" nacionalnih školskih sistema, jer se ne smatraju obaveznim da nadoknađuju ono što je u pogledu građanskih vrednosti i političkog obrazovanja propušteno u sistemu školovanja. Dalje, i još važnije, upotrebljene u te svrhe, vojne organizacije bi bile zloupotrebene. To bi bilo rasipanje sredstava, jer takve usluge mogu pružiti civilne škole, koje su za njih specijalizovane, mnogo jeftinije.

5. Nemačko društvo i Bundesver – jedan sasvim normalan odnos

5.1 Bundesver u očima javnosti

¹⁴⁶ P. Manigart i J. van der Meulen, "Zero-Draft in the Low Countries: The Final Shift to the All Volunteer Force," loc. cit, str. 323.

¹⁴⁷ Up. K. Haltiner, "Milizarmee. Bürgerleitbild oder angeschlagenes Ideal?" (*Vojska kao milicija. Građanski ideal ili gubljenje orijentacije?*) Frauenfeld, 1985

Bundesver sve više stabilizuje svoj položaj u očima nemačke javnosti, naročito nakon ujedinjenja 1991. godine. Sve u svemu, izgleda da je prihvaćen kao izvršni organ vlade, u kojem možemo uočiti adekvatnu političku kontrolu. O *Bundesveru* se pozitivno izjašnjava 87% stanovništva, a 91% kaže da u njega ima poverenja. U odnosu na jedanaest drugih nemačkih državnih institucija, *Bundesver* se nalazi na trećem mestu, a pre njega su samo Savezni ustavni sud (kao prva) i policija (kao druga).¹⁴⁸

Međutim, da bi ovako očito pozitivni rezultati bili interpretirani, treba imati u vidu društveni sloj koji je u mnogim aspektima najvažnija ciljna grupa *Bundesvera*. Mlađa generacija (koju treba ubediti ili da se dobrovoljno prijavi za vojsku ili odzove pozivu za regrutaciju) otvoreno priznaje da vrlo malo ili gotovo ništa ne zna o tome šta se dešava u *Bundesveru*.¹⁴⁹ Kategorija ljudi višeg obrazovanja smatra da nije potrebna unutrašnja odbrana, već da su, umesto toga, međunarodne mirovne operacije osnovna obaveza *Bundesvera*. Međutim, taj zadatak je, po njihovom viđenju, toliko opasan i izlaže riziku tolike živote da bi ga trebalo poveriti isključivo profesionalcima. Generalno gledano, mladi još uvek slede moto: "*Bundeswehr* je O.K, ali, molim, ne računajte na mene".¹⁵⁰

Iako je stepen poverenja u instituciju vojnog establišmenta u Nemačkoj relativno visok, sveukupni individualni senzibilitet za vojne probleme i bezbednosnu politiku je mali. "Prosečni" građanin pokazuje prilično neinteresovanje za svaku aktivnost koja iziskuje iskazivanje lične privrženosti odbrani i vojnom establišmentu. Na to, na primer, jasno ukazuje činjenica da su rezervisti izuzetno malo voljni da odlaze na obuku i da je spre-

¹⁴⁸ "Meinungsbild zur Sicherheitspolitischen Lage" (*Mišljenja o situaciji u oblasti bezbednosne politike*), EMNID, mart 2000. Vredi uočiti da su parlament, sindikati, vlada i političke partije rangirani tako da su na samom dnu lestvice.

¹⁴⁹ "Jahresbericht der Jugendoffiziere der Bundeswehr 1999" (*Godišnji izveštaj oficira za informisanje mladih, 1999*), Bonn, 14. april 2000, str. 8.

¹⁵⁰ Ibid, str. 13.

mnost stanovništva za odvajanje više sredstava za vojsku i odbranu već godinama mala.¹⁵¹

Sa svakom narednom međunarodnom krizom značaj koji je pridavan *Bundesveru* bio je sve veći – kao što je to bio slučaj rata u Zalivu 1991, takozvanog humanitarnog angažovanja u Somaliji, upotrebe snaga u Bosni i na Kosovu. Međutim, veći značaj koji je pridavan upotrebi vojnih sredstava, a time i *Bundesveru*, jeste samo jedna epizoda. Kada stvari poput upotrebe vojne sile u inostranstvu, prisustva "krajnje desnice" u jedinicama ili fon Vajcekerove komisije nestanu sa medijske scene, pitanja vezana za *Bundesver* ponovo padaju u dubok zaborav.

Na *Bundesver* se i dalje gleda kao na neku vrstu "polise osiguranja" koju su ljudi spremni da podrže do određene mere kako bi bili osigurani protiv "spoljne" opasnosti. Kao rezultat ovakve percepcije prestiž koji *Bundesver* uživa u javnosti možda slabi, ali je i dalje relativno visok. S druge strane, javnost vlastite oružane snage smatra pretnjom, jer upotreba oružja – koja uvek ima krajnje negativne konotacije – može da, u meri koja se ne može predvideti, naudi i društvu koje treba da štiti (sopstvenom društvu). Sve je jasnije – barem kada je javnost u pitanju – da kao brana novim opasnostima ne mogu više biti postavljana samo vojna sredstva. U današnje vreme javnost sve više uvažava nevojna sredstva, kao što su strategije za rešavanje konflikata.

Iz navedenog razloga treba pažljivo preispitati tvrdnju vlade da većina nemačkog stanovništva odobrava nove međunarodne obaveze *Bundesvera*. Posmatrači koji su relativno nezavisni od politike vlade tvrde da je – kada se zađe u suštinu problema, to jest, kada treba napraviti razliku između misija "plavih šlemova" i borbenih operacija – javno mnjenje uglavnom skeptično ili protivno borbenim misijama. Pomoć pri uklanjanju posledica katastrofa u zemlji i inostranstvu, kao i mirovne operacije radi uspostavljanja stabilnosti i pomoći ljudima u nevolji javnost smatra plemenitim. Ovakve misije podržava od 99% (pomoć pri

¹⁵¹ Ovakav opšti stav, međutim, nije isključivo vezan za pitanja koja se tiču vojnog establišmenta. Odobravanje opštih ciljeva, s jedne, i spremnost da se u njihovoj realizaciji lično učestvuje, s druge strane, razlikuju se na sličan način i u oblastima zaštite okoline i pomoći za razvoj.

uklanjanju posledica katastrofa u zemlji) do oko 80% ispitanika (mirovne operacije, SFOR/KFOR i monitoring međunarodnih sporazuma).¹⁵² Učešće u operacijama sprovođenja mira, kao što je bilo NATO bombardovanje na Kosovu, uživa podršku samo 46% stanovništva. Generalno gledano, podrška javnosti međunarodnim misijama *Bundesvera* polako, ali sigurno opada, možda zbog činjenice da je javnost sada postala svesna ogromnih troškova o kojima se, po pravilu, u javnosti ne govori.

Većina nemačke javnosti smatra da je potrebno, što je moguće duže, ne uključivati se u velike međunarodne krize i konflikte. Umesto toga, stanovništvo podržava aktivnu politiku, pomoć u rešavanju međunarodnih kriza i konflikata. Moglo bi se reći da većina nemačkih građana smatra problem nacionalne vojne bezbednosti rešenim. Na listi prioriteta sada se nalaze druga pitanja i mnogo su urgentniji politički problemi – kao što su zaposlenost i perspektive za zapošljavanje (na prvom mestu na spisku od 12 stavki), borba protiv kriminala (drugo mesto), penzije i javna potrošnja (treće i četvrto mesto) – koji su, očito, u trci za pridobijanje pažnje javnosti pretekli politiku nacionalne bezbednosti.

5.2 *Bundesver kao poslodavac*

Pri razmatranju nemačkih civilno-vojnih odnosa treba imati u vidu i faktor koji vrši latentnu, ali efikasnu civilnu kontrolu nad *Bundesverom*. Reč je o činjenici da je *Bundesver* jedan od najvećih poslodavaca u Nemačkoj koji ima oko 337.000 civilnih i vojnih radnih mesta, ne računajući regrutovani personal.¹⁵³ I vojni dobrovoljci gledaju na *Bundesver* kao na ugovornu stranu i poslodavca. U stvari, profesionalni identitet dobrovoljaca nije određen samo moralnom opravdanošću vojne struke, nego i

¹⁵² Svi podaci u ovom odeljku uzeti su iz *EMNID-a*, mart 2000, loc. cit.

¹⁵³ 38.000 oficira, 122.000 podoficira, 40.000 vojnika koji nisu u činu podoficira i 137.000 civila. Samo oko 20% vojnika provede ceo svoj radni vek u *Bundesveru*, a ostali rade pod ugovorima koje sklapaju na 4–15 godina. Planirana nova struktura snaga od 2002. godine predviđa mirovni sastav od ukupno 360.000 ljudi.

objektivnim uslovima koje nudi *Bundesver* kao poslodavac.¹⁵⁴ Upravo iz razloga što se Nemačka suočava sa problemima društvenog prihvatanja vojnih pitanja i nedostatka motivacije za učešće u njima, *Bundesver* mora ubuduće da nudi atraktivne uslove za rad ako ne želi da zaostane u trci za novom kvalifikovanom snagom.

Veliki broj dobrovoljaca koji rade na osnovu ugovora stvara *Bundesveru* dvostruki problem. Treba ih, kao i regularne pripadnike oružanih snaga, privući atraktivnim ponudama, a osim toga, treba ih demobilisati na pristojan način kada im isteknu ugovori.

Obe potrebe rešava Servis za unapređenje profesionalnog opredeljenja koji je naročito razvijen tokom sedamdesetih godina. Servis obezbeđuje da kvalifikacije koje dobrovoljci pod ugovorom dobiju tokom obuke za vojnu službu budu priznate i da ih oni mogu koristiti i kasnije u profesionalnom životu.

Ovako uspešna strategija regrutacije i edukacije personala pretvorila je *Bundesver* u važnu instituciju visokog obrazovanja za civilna zanimanja. Vrlo često se vojnici u *Bundesveru* obučavaju za civilna zanimanja ili stiču dodatne profesionalne kvalifikacije, pre nego što im istekne obavezan rok.

Ovaj koncept je istovremeno doprineo slabljenju tradicionalnog vojnog identiteta i uticao na oblikovanje unutrašnje organizacije *Bundesvera*. S obzirom da se regrutuju tako što su im ponuđene mogućnosti za obuku koja je primerena i civilnom zanimanju, dobrovoljci pod ugovorom u većini slučajeva, zaista, na svoju vojnu službu gledaju kao na instrument koji će im obezbediti buduće civilno zanimanje. Stoga su, za razliku od redovnih pripadnika oružanih snaga, dobrovoljci pod ugovorom od samog početka usmereni ka civilnom društvu lukrativnih poslova i primerenih obrazaca ponašanja.

Evidentno je da se u stvarnosti samo mali broj redovnih pripadnika oružanih snaga suočava sa problemima identiteta, ve-

¹⁵⁴ D. Segal ovaj vid gledanja na svakodnevni život naziva *pragmatičnim profesionalizmom*: "Ako neko vodi računa o tome kolika mu je plata, kakve su mu beneficije i kako će sve to doprineti ekonomskoj dobrobiti njegove porodice, ne mora da znači da je loš vojnici". "Measuring the Institutional/Occupational Change Thesis" (*Teza o merenju institucionalnih/profesionalnih promena*), *Armed Forces and Society*, 1986, str. 364.

zanih za život i rad u vojsci, dok su dobrovoljci pod ugovorom – kao i regruti – pre svega orijentisani ka spoljašnjem svetu.

Različita usmerenja, međutim, ne sprečavaju redovne pripadnike oružanih snaga da svoja finansijska stanja i materijalnu opremljenost porede sa stanjem u sličnim profesionalnim delatnostima u privredi. Bez obzira da li su takva poređenja objektivno ispravna ili ne, vojnici koji dugo rade za *Bundesver* verovatno misle – kada se ima u vidu odgovornost koju snose prema personalu, materijalnim dobrima, oružju i opremi – da nisu dovoljno plaćeni. A povrh svega, oficiri traže plate koje su približne platama ljudi koji obavljaju menadžerske poslove u civilnom sektoru.

Bundesver se u tom pogledu našao u dilemi. Naime, po tradicionalnom konceptu vojne profesije materijalni stimulans je sekundaran u odnosu na službu i privrženost interesima javnosti. Zbog toga političko i više vojno rukovodstvo – koje čine isključivo redovni pripadnici oružanih snaga – neprekidno podsećaju na odgovornost vojničke profesije koja je, po njihovom mišljenju, u krajnjem ishodu etičke prirode.

Kakav su organizirani motivacioni efekat ovi apeli imali još od uspostavljanja *Bundesvera*, vidi se po načinu na koji su rešavane krize identiteta i legitimiteta. Dodatni materijalni stimulansi i povećanje finansijskih sredstava se, uvek iznova, smatraju neophodnim i obično se i odobravaju kad god zaprete problemi oko regrutacije. Sve negde do početka sedamdesetih godina, oficir je, na primer, jedva mogao da ostvari svoje zahteve u pogledu postavljenja. U većini slučajeva bi dobijao stereotipan odgovor da oficir mora da obavlja službu na mestu koje mu pripada po dužnosti i činu.¹⁵⁵ Međutim, da je *Bundesver* plaćao pilote i lekare kao ostale oficire ne bi mogao da ih zadrži u službi, već im je davao bolje plate, više mogućnosti za unapređenje i dodatne materijalne beneficije.

¹⁵⁵ U stvari, priličan broj oficira od karijere je u to vreme napustio *Bundesver* (odričući se pritom i svojih stečenih prava na penziju), jer se nisu mirili sa ovako zastarelim gledanjem na stvari. S obzirom da se radilo o visoko kvalifikovanim vojnicima, Federalne oružane snage su pretrpele ogromne gubitke na osnovu izdataka koji su investirani u njihovu obuku.

Potreba da se vojnom personalu daju "pristojne plate" više nije tema o kojoj se raspravlja. Uglavnom zahvaljujući naporima i uticaju koji je izvršio *Deutscher Bundeswehr-Verband*, plate redovnih pripadnika oružanih snage vezane su za plate u državnoj službi i još su uvećane izuzetno složenim sistemom beneficija, nadoknada i bonusa. Ovaj poseban način nagrađivanja u vojnom budžetu iznosi oko 20% ukupnih davanja za plate vojnog personala.

Uvođenje 46-časovne radne nedelje 1989. godine predstavljalo je odlučujući korak u uspostavljanju uslova rada vojnog personala koji su se mogli porediti sa uobičajenom praksom na tržištu rada. Premda je to više od 38-časovnog radnog vremena u civilnom sektoru, vojna radna snaga je po prvi put u istoriji oružanih snaga Nemačke – zahvaljujući i činjenici da su u radno vreme uračunate i pauze – postala relativno tražena roba. Starešine više ne mogu – kao što je to ranije bila praksa – zapošljavati neograničen broj pripadnika oružanih snaga, i to na osnovu odredaba kolektivnog ugovora, kad god im nedostaje civilna radna snaga. Prekovremeni rad danas mora biti kompenzovan bilo davanjem slobodnih dana ili dodatnim plaćanjem. Ovakav aranžman, kome se političko i vojno rukovodstvo *Bundesvera* dugo protivilo kao stranom prirodi oružanih snaga, doprineo je da se ograniči gubitak vojne radne snage, uprkos činjenici da su dodatna plaćanja u poređenju sa plaćenim prekovremenim radom u civilnom sektoru dosta skromna. Naročito pripadnici borbenih jedinice mogu danas da, putem nadoknade za prekovremeni rad, bitno povećaju svoja primanja, s obzirom da teret posla koji snose podrazumeva radno vreme koje je znatno duže od ionako dugog radnog vremena u vojsci.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Za regrutovane pripadnike oružanih snaga – koji se mnogo ne pominju u ovom kontekstu – redovna radna nedelja predviđena za redovni sastav ima neželjene i neočekivane implikacije. Regruti koji služe u pomorskim borbenim snagama, na primer, mogu biti neposredno angažovani u okviru sistema naoružanja kojem pripadaju samo 20% vremena tokom godine obaveznog služenja vojnog roka, ukoliko zatraže slobodne dane umesto plaćenog prekovremenog rada. Ovaj primer je još jedna ilustracija razumnih nedoumica u pogledu ekonomskog smisla obaveznog vojnog roka.

6. Budućnost civilno-vojnih odnosa

U analizi budućeg vremena, Bernard Bene (Boëne) i Kristofer Dandeker (Christopher Dandeker) pokušavaju da predvide kakav će uticaj nakon okončanja hladnog rata u evropskim zemljama imati dalekosežne društvene promene na političku kontrolu i civilno-vojne odnose.¹⁵⁷ Oni tvrde da će povećanje nivoa prestiža koji uživa vojska biti ključan momenat u kontekstu civilno-vojnih odnosa. "Politička kontrola oružanih snaga u liberalnim demokratskim društvima će po svoj prilici biti komplikovanija i prožeta većim brojem problema, nego što je to bio slučaj u vreme hladnog rata, od 1960-ih godina pa nadalje. Teza koja je ovde ponuđena jeste da ćemo u budućnosti doživeti povratak radikalnog profesionalizma koji će najvećma biti rezultat ponovnog uspostavljanja prestiža, češćih prilika za vojne akcije, drastičnih redukcija vojnih establišmenata i društvenog konteksta koji se najprikladnije kratko može opisati terminom *postmodernizam*. U oblasti civilno-vojnih odnosa to će se odraziti jačanjem identiteta, snažnije izraženim interesima i smanjenom fleksibilnošću vojske, dok će političari – što je već slučaj u nizu zemalja – ispoljavati određeni stepen nesigurnosti ili barem manje sigurnosti u tretiranju vojnih pitanja. Međutim, u današnjim i budućim okolnostima povratak radikalnog profesionalizma može biti samo delimičan. Zbog aktivnosti vojne policije vojska će imati pune ruke posla u godinama koje dolaze. Štaviše, prednost će biti davana civilnim veštinama, čime će manji naglasak biti na sili kao univerzalnom načinu rešavanja problema. Konačno, malo je verovatno da će se porodice vojnika odreći pogodnosti društvene integracije i vratiti izolaciji kakva je dominirala pre II svetskog rata."¹⁵⁸

¹⁵⁷ "Armed Forces, State, and Society in Sweden: A View From a Wider European Perspective" (*Oružane snage, država i društvo u Švedskoj*), objavljeno u: A. Weibull and J. Kuhlmann, urednici, *Facing Uncertainty. Izveštaj br.2*, loc. cit, str.151.

¹⁵⁸ Ibid.